

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filozofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vztah člověka a zvířete v islámu

The relationship between man and animal in Islam

Adriana Kuběnková

Vedoucí práce: Doc. Mgr. David Rybák, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B AJ-ZSV

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Vztah člověka a zvířete v islámu potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 19.4.2022

Děkuji panu docentu Rybákovi za jeho cenné rady, doporučení a ochotu, s jakou mi byl při psaní této práce nápomocen. Chtěla bych také poděkovat mému příteli Adamu Šlerkovi za veškerou jeho podporu.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá vztahem člověka a zvířete tak, jak jej pojímá západní filozofická tradice a tři abrahámovská náboženství představovaná judaismem, křesťanstvím a islámem, přičemž největší prostor je věnován právě islámskému hledisku a jeho specifikům. Práce se tedy pohybuje v teoretickém rámci na pomezí filozofie a religionistiky. Zkoumán je především způsob, jakým je k otázkám zvířecího života přistupováno v náboženských a filozofických textech, a také předpoklady pro status zvířat, který bývá ve srovnání se statusem lidí považován za podřadný. V neposlední řadě práce pojednává o prvcích podobnosti a rovnosti mezi lidmi a zvířaty tak, jak je popisuje Korán, a zkoumá, zda jsou v islámu zvířata oproti lidem méněcenná.

KLÍČOVÁ SLOVA

člověk; lidství; zvíře; islám; náboženství

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the relationship between man and animal as it is conceived by the Western philosophical tradition and the three Abrahamic religions represented by Judaism, Christianity and Islam, with the greatest space devoted to the Islamic point of view and its specifics. The thesis therefore moves within a theoretical framework on the border of philosophy and religious studies. In particular, the way in which questions of animal life are approached in religious and philosophical texts are examined, as well as the prerequisites for the status of animals, which is considered to be inferior compared to the status of humans. Last but not least, the thesis deals with the elements of similarity and equality between humans and animals as described in the Qur'an and examines whether animals are inferior to humans in Islam, too.

KEYWORDS

human; humanity; animal; Islam; religion

Obsah

Úvod.....	7
1 Evropská tradice.....	8
1.1 Judaismus.....	8
1.1.1 Lidská nadřazenost.....	8
1.1.2 Péče o zvířata.....	10
1.2 Křesťanství	11
1.3 Filozofická tradice	13
1.4 Shrnutí.....	18
2 Islámské hledisko.....	20
2.1 Zdroje islámského vědění.....	20
2.1.1 Korán.....	20
2.1.2 Hadísy.....	21
2.1.3 Tafsír.....	21
2.2 Jsou zvířata v islámu méněcenná?.....	22
2.2.1. Lidské záležitosti a lidé jako adresáti zjevení	23
2.2.2 Antropocentrismus, exegeti a překladatelé.....	25
2.2.3 Korán a podřadnost zvířat.....	26
2.3 Podobnost mezi lidmi a zvířaty	33
2.3.1 Společenství podobné našim	33
2.3.2 Zvířata a náboženské cítění	34
2.3.3 Zvířata a řeč.....	36
2.3.4 Zvířata a vědomosti.....	37
2.3.5 Boží vnuknutí	38

2.3.6 Vzkříšení.....	39
2.4 Rovnost mezi lidmi a zvířaty.....	40
2.4.1 Boží stvoření.....	41
2.4.2 Předmětem Boží pozornosti	41
2.4.3 Boží znamení	42
2.5 Shrnutí	43
Závěr.....	44
Seznam použitých informačních zdrojů.....	46

Úvod

Bakalářská práce pojednává o vztahu člověka a zvířete z hlediska západní filozofické tradice a tří abrahámovských náboženství představovaných judaismem, křesťanstvím a islámem. Největší prostor je přitom věnován právě islámskému pohledu a jeho specifikům. Práce se proto pohybuje v teoretickém rámci na pomezí filozofie a religionistiky

Jacques Derrida pokládá otázku podstaty zvířecího života ne jen za jednu z mnoha, ale za jednu z nejzásadnějších otázek, jakou si jako myslitelé můžeme klást, neboť právě na ní se ukazují všechny velké otázky a naše představy o tom, co to znamená být člověkem. V souladu s názorem Derridy jsem se rozhodla blíže prozkoumat, jak je život zvířat promyšlen nejen v kanonickém filozofickém diskurzu, ale také ve třech světových monoteistických náboženstvích, neboť v dějinách myšlení se filozofie a náboženství vzájemně ovlivňovaly. Motivací pro sepsání této práce mi byl také fakt, že odbornou literaturu, která by se tomuto tématu věnovala, je v českém prostředí poměrně obtížné najít. Vycházím proto zejména z textů napsaných v angličtině nebo do ní přeložených.

Svou práci jsem rozdělila na dvě doplňující se části. První z nich je věnována obecnějšímu pohledu židovské, křesťanské a západní filozofické tradice na otázky vztahu člověka a zvířete. V této části se pokusím o představení stěžejních tezí, které ovlivňovaly směr, jakým se smýšlení o zvířatech v evropské tradici ubíralo. Nastíním také problematiku kruhovosti, s jakou je vztah člověka a zvířete promyšlen.

Druhou část práce věnuji islámu a jeho pohledu na zvířecí život, který podrobím hlubší analýze. Krátce popíšu primární zdroje, ze kterých islám jakožto náboženství vychází, jako jsou Korán a sunna. Pokusím se ukázat, že ač má s judaismem a křesťanstvím mnoho společného, v otázce zvířat má islám jistá specifika, na základě kterých jej se zbylými dvěma monoteistickými tradicemi nelze ztotožňovat. Předmětem mého zkoumání bude také otázka, zda jsou v islámu zvířata oproti lidem méněcenná. Zaměřím se na to, proč bývá islám také označován jako antropocentrické náboženství, které stejně jako judaismus a křesťanství vede válku proti zvířeti, a pokusím se ukázat, že taková kritika není zcela opodstatněná.

1 Evropská tradice

1.1 Judaismus

Judaismus je nejstarším ze tří abrahámovských náboženství. Bez pochyby lze říct, že na duchovních základech, které položil, stojí celá západní civilizace. Podle názoru několika autorů jsou pro židovskou tradici a její vztah ke zvířatům typické dvě obecné charakteristiky. Tou první je, že zvířata pokládá za nižší či podřadná co do statusu vůči lidem, tou druhou je pak dbání na péči o zvířata a správné zacházení s nimi.¹

1.1.1 Lidská nadřazenost

Tím, co bývá judaismu bojovníky za práva zvířat často vytýkáno, je to, jak Starý Zákon zdůrazňuje vyšší status lidských bytostí oproti bytostem jiným. Někteří židovští autoři spojují důraz kladený na podřadné postavení zvířat v hebrejské Bibli se snahou tohoto písma oprostit zvířata od starověkých mýtů, které je deifikovaly, jako tomu bylo například v egyptské nebo babylonské kultuře.² Za znamení vyššího statusu přisuzovaného lidem na úkor zvířat však bývají považovány především následující tři body, které židovská Bible zmiňuje. Prvním z nich je explicitní zmínka o lidském panování nad zvířaty. Druhý bod představuje problematika člověka, jenž byl stvořen k Božímu obrazu. V neposlední řadě bývá předmětem kritiky fakt, že právě člověk v biblickém podání pojmenovává ostatní zvířata.

Lidé panují nad zvířaty

Explicitní zmínku o lidském panování nad zvířaty ve Starém Zákoně nalezneme na dvou různých místech, a to v první a druhé kapitole knihy Genesis, jež obě vyprávějí příběh o stvoření světa z odlišných úhlů pohledu. V první kapitole knihy Genesis čteme:

„Tehdy Bůh řekl: „Učinme člověka k našemu obrazu, podle naší podoby! Ať panují nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nad dobytčím, nade vším

---

¹ KALECHOFSKY, Roberta. Hierarchy, Kinship, and Responsibility: The Jewish Relationship to the Animal World. In WALDAU, PAUL., PATTON, Kimberley C., 2006. *A communion of subjects: animals in religion, science, and ethics* [online], s. 92 [cit. 2022-04-08]

² SCHOCHET, Elijah Judah, 1984. *Animal Life in Jewish Tradition: Attitudes and Relationships*. New York: Ktav Publishing House, s. 22.

zemí i nad veškerou havětí lezoucí po zemi.“ Bůh stvořil člověka ke svému obrazu, k obrazu Božímu stvořil jej: jako muže a ženu stvořil je. A Bůh jim požehnal. Bůh jim řekl: „Plodte a množte se, naplňte zem, podmaňte si ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem i nad každým živočichem lezoucím po zemi.“ (Gn 1:26-8)³

Blanka Řeháková uvádí, že ač je toto panování v Bibli výslovně autorizováno, to, jaký má přesný význam, je předmětem diskuzí: „Vědci se přou, jestli příběh o stvoření skutečně podporuje představu lidského panování nad přírodou, nebo jestli připouští i jistý správcovský či pastýřský prvek, který je přítomen v knize Genesis 2.“⁴ V moderní době byl v tomto směru vlivný zejména názor historika Lynna Whitea, který tvrdil, že právě tyto pasáže Starého Zákona, které proklamují panování člověka nad ostatním stvořením, byly příčinou pro to, jakým způsobem bylo nejen v době industrializace zacházeno se zvířaty.⁵ Ač byl Whiteův pohled rozporován ze strany teologů i filozofů, zdaleka se nejedná o ojedinělou myšlenku. Rabín Elijah Juda Schochet tvrdí, že známkou přirozeného vyššího postavení lidských bytostí je právě fakt, že Bible přiznává lidem právo vládnout nad zvířecí říší.⁶

Člověk je stvořen k Božímu obrazu

„Tehdy Bůh řekl: „Učiňme člověka k našemu obrazu, podle naší podoby! (Gn 1:26)“⁷ I tento biblický verš byl předmětem mnoha teologických pojednání a sporů a to jak v rámci judaismu, tak křesťanství. Na čem však většinou panuje shoda je fakt, že v biblickém pojetí jsou k Božímu obrazu stvořeni právě lidé, nikoliv zvířata. Schochet zastává názor, že se ve stvoření Adama k Božímu obrazu odráží specifické postavení lidského druhu, které není

---

³ Bible: český studijní překlad, 2016. Čtvrté souborné vydání (třetí vydání bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, Karel DRÍZAL, Jiří HEDÁNEK, Antonín ZELINA, Pavel JARTYM. Praha: KMS, s. 13 a 14

⁴ ŘEHÁKOVÁ, BLANKA, 2001. Determinanty vztahu k ochraně životního prostředí / Determinants in the Relationship to the Protection of the Environment. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*. Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, 37(4), s. 483.

⁵ WHITE, Lynn, 1967. The Historical Roots of Our Ecologic Crisis. *Science*. 155(3767), s. 1203-1207.

⁶ SCHOCHET, Elijah Judah. *Animal Life in Jewish Tradition: Attitudes and Relationships*, s. 11.

⁷ Bible, s. 13.

vlastní žádnému z *nižších* stvoření. Na straně Boha jde tudíž podle něj o zvláštní zájem a starost o člověka, který Bůh neprokazuje ve vztahu k jiným bytostem.⁸

Člověk pojmenovává zvířata

„Hospodin Bůh totiž zformoval ze země všechnu polní zvěř i všechno nebeské ptactvo a přivedl je k Adamovi, aby viděl, jak je pojmenuje. Jakkoli pak Adam nazval kterého živočicha, tak se jmenoval. Adam tedy pojmenoval všechny dobytek, nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř. Pro Adama se ale nenašla rovnocenná opora. (Gn 2:19-0)“⁹

Elijah Schochet tuto pasáž vykládá tak, že je zde přítomna jistá podobnost mezi Božským pojmenováním struktur světa a času a mezi lidským pojmenováním zvířat jako jeho podřízených, kterým Bůh člověka pověřil.¹⁰ Někteří autoři se také domnívají, že tímto aktem se prokazuje, že člověk je Bohu blíže než jiná stvoření.¹¹ Za povšimnutí také stojí poslední část verše, ve kterém čteme, že zvířata nejsou pro člověka rovnocennými partnery.

1.1.2 Péče o zvířata

Ač bývají zvířata v judaismu obecně považována za podřadná co do statusu oproti lidem, židovská tradice koncept lidského panování nad zvířaty a přírodou spojuje také se zodpovědností člověka, za to, co mu bylo svěřeno do péče. Otázce právních předpisů týkajících se zvířat se Starý Zákon věnuje v poměrně velké míře. V knize Exodus jsou věřící vybízeni, aby ulevili oslu, i kdyby patřil jejich nepříteli (Ex 23:5). Verš z kapitoly Leviticus zakazuje zabít zvířecí matku a její dítě ve stejný den (Lv 22:28) a na různých místech Deuteronomia čteme o nařízeních týkajících se zacházení s ptačími hnízdy (Dt 22:4-7) a ornými zvířaty (Dt 22:10 a 25:4). Dále v knize Přísloví stojí: „Spravedlivý bere ohled na život svého zvířete, avšak i slitovné činy ničemů jsou kruté. (Př 12:10)“¹² Judaismus se tedy

---

⁸ Tamtéž, s. 10

⁹ Bible, s. 14.

¹⁰ SCHOCHET, Elijah Judah. *Animal Life in Jewish Tradition: Attitudes and Relationships*, s. 11.

¹¹ BAKER, John Austin, MONTEFIORE, Hugh, ed., 1975. *Biblical Attitudes to Nature. Man and Nature*. London: Collins, s. 90.

¹² Bible, s. 629.

tématu lidského chování ke zvířatům věnuje nemálo. Schochet zde však opět namítá, že tyto biblické příkazy mají spíše než *zvířeti* sloužit lidským bytostem.¹³

1.2 Křesťanství

Křesťanství, jak jej známe dnes, není myslitelné bez svých židovských kořenů, ale také bez řeckých filozofických konceptů a pojmů, které přijalo za své při budování své teologie.

John Passmore uvádí, že od judaismu křesťanství přebírá předpoklad lidské nadřazenosti nad zvířaty, ovšem opomíná důraz, jaký židovská tradice kladla na pečování o zvířata. V křesťanském učení bývají starozákonní předpisy o zacházení se zvířaty vykládány jako pouhé metafory.¹⁴ Anglikánský kněz Andrew Linzey píše: „Jakkoli se nám dnes může představa, že by právě zvířata měla být předmětem uznání a respektu, protože je stvořil Bůh, jevit jako elementární, po celá staletí křesťanského myšlení se nesetkala s podporou.“ Ač má podle něj základy v Písmu, tato myšlenka nebyla nikdy rozvinuta do systematické teologické teze.¹⁵ Systematizací naopak prošla koncepce Boží trojice, dle které se Bůh vtělil v Ježíši Kristu, tedy v *lidské* podobě. Někteří myslitelé namítají, že tímto křesťanství mezi lidmi a zvířaty vytvořilo nepřekročitelnou propast. Linzey dále píše: „Skutečnost, že společenství víry, přesvědčené o objektivní pravdě Božího sebezjevení v Kristu, rozvíjelo své učení přitakávající světu, zatímco miliardám mimolidských tvorů věnovalo nanejvýš letmou myšlenku, musí být, myslím, předmětem naší lítosti, ba dokonce pokání.“¹⁶

Příkladem Linzeyho pozorování, že tématem zvířat se křesťanská tradice zabývá pouze povrchově, nám může být několik pasáží z Nového Zákona a způsob, jakými byly později čteny. V prvním listu Korintským apoštol Pavel odkazuje na Deuteronomium 25:4, jehož význam interpretuje následovně: „V Mojžíšově zákoně je přece napsáno: "Nedáš náhubek volu, který mlátí *obilí*." Má *tu* Bůh na mysli *jen* voly, nebo *to* říká hlavně kvůli nám? (1

---

¹³ SCHOCHET, Elijah Judah. *Animal Life in Jewish Tradition: Attitudes and Relationships*, s. 63.

¹⁴ PASSMORE, John, 1975. The Treatment of Animals. *Journal of the History of Ideas*. University of Pennsylvania Press, 36(2), s. 195-6.

¹⁵ LINZEY, Andrew, 2018. *Teologie zvířat*. Přeložil Jan M. HELLER, přeložil Jan ZÁMEČNÍK. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, s. 19.

¹⁶ LINZEY, Andrew. *Teologie zvířat*, s. 14.

K 9:9-10)¹⁷ Dle jeho názoru se v tomto verši Starého Zákona značí především to, že člověk má orat v naději. V jeho výkladu je tedy tento verš potřeba chápat nejen metaforicky, ale také tak, že jde především o člověka a zvíře v tomto kontextu není podstatné.

V podobném duchu se nese i rozpracování zvířecích témat představené svatým Augustinem. Ukázkou může být Augustinův komentář příběhu, ve kterém Ježíš vymítá z lidí d'ábly, které vyžene mezi stádo vepřů.¹⁸ Augustin o tomto incidentu píše, že Kristus sám ukazuje, že zdržování se zabíjení zvířat je vrcholem pověřivosti, neboť Kristus d'ábly vyhnal mezi stádo prasat, protože věděl, že lidé a zvířata nemají žádná společná práva.¹⁹ Dále Augustin uvádí, že ačkoliv z nářků zvířat vnímáme, že umírají v bolestech, nepřisuzujeme tomu příliš velkou váhu, neboť zvíře, které nemá rozumnou duši, s námi nesdílí stejnou přirozenost.²⁰

Podobně ani Tomáš Akvinský, který se v tomto ohledu zdá být ovlivněný Aristotelovou koncepcí hierarchizace přírody, neviděl důvod, proč by to, co je nedokonalé (v jeho podání tedy neživá příroda ale také rostliny a zvířata) nemohlo být používáno pro účely dokonalého, tedy lidských bytostí. Andrew Linzey píše, že život i smrt nedokonalého jsou podle Augustinova názoru předměty určenými k lidskému užívání. Ne-lidská zvířata stejně jako rostliny postrádají rozum, který by jim umožnil se pohybovat. Jejich pohyb vypadá, jako by byl iniciován někým jiným a ona byla přizpůsobena k užívání druhými.²¹

Koncept zvířecí pasivity a nejrůznějších nedostatků, které jsou zvířatům v kontrastu s lidmi přisuzovány, lze ilustrovat i na otázce spásy. V křesťanské tradici je přítomná teze, že následkem prvního hříchu spáchaného člověkem trpí nejen lidé, ale také zvířata. V listu Římanům apoštol Pavel píše:

„Vždyť celé tvorstvo toužebně vyhlíží a očekává zjevení Božích synů, neboť tvorstvo bylo poddáno marnosti; ne dobrovolně, ale kvůli tomu, který je poddal,

---

¹⁷ Bible, s. 1090.

¹⁸ Viz Mt 8:28–33, Mk 5:1–21 a L 8:26–40.

¹⁹ AUGUSTINE, Saint, 1966. *The Catholic and Manichaeon Ways of Life: The Fathers of the Church, a New Translation*. Washington, D.C: Catholic University of America Press, s. 102

²⁰ AUGUSTINE, Saint. *The Catholic and Manichaeon Ways of Life*, s. 107.

²¹ LINZEY, Andrew, 1995. *Animal Theology*. Chicago: University of Illinois Press, s. 13

a má naději, že i ono samo bude vysvobozeno z otroctví zániku do slavné svobody Božích dětí. (Ř 8:19-21)²²

Zvířata tudíž také vyhlížejí až budou lidé spaseni, neboť zvířata budou spasena spolu s nimi. V jistém smyslu je tudíž jejich osud závislý na tom lidském. Ač je tedy v křesťanství člověk hříšný a potřebuje Boží milost, je zároveň považován za věrný obraz Boha, a tudíž mezi ostatním stvořením představuje vyvolenou bytost.

1.3 Filozofická tradice

Aristoteles

Z hlediska vztahu člověka a zvířete je klíčová především Aristotelova nauka o uspořádání přírody a o stupních duše, o níž už byla řeč v souvislosti s učením Tomáše Akvinského. Její zásadní význam spočívá v tom, že v další tradici, včetně té islámské, se aristotelská metafyzika později stává východiskem mnohých dalších zkoumání. Aristoteles ve svém spisu *O duši* řadí všechna pozemská živá stvoření do tří kategorií: rostliny, zvířata a lidské bytosti. Každé z těchto kategorií přitom přisuzuje jiný duševní princip. Rostlinám je podle něj vlastní duše vyživující neboli vegetativní. Zvířata mají duši smyslovou neboli senzitivní a lidé pak mají duši rozumovou čili racionální. Vyšší duše podle Aristotela nemůže existovat bez toho, aby v sobě obsahovala zároveň prvky duše nižší. Všechno živé tak má složku vyživovací, která umožňuje přijímat výživu, růst a rozmnožovat se. Zvířata a lidé pak kromě toho mají navíc schopnost cítit a vnímat okolní svět tak, jak to rostlina nedokáže. Na nejvyšším stupni této škály však stojí člověk, který je kromě všech předchozích schopností jako jediný obdařen také složkou myslící. Myslící lidská duše se dále podle Aristotela dělí na nižší část, která zajišťuje smyslové poznání světa, a vyšší část, která je zodpovědná za abstraktní, racionální poznávání. Tyto dvě složky v člověku neustále bojují. Důležité také je, že Aristoteles pokládá duši za podstatu každé živé věci, která je od ní neoddělitelná. Dualismus těla a duše, který později nalezneme u René Descarta, Aristoteles neuznává.

---

²² Bible, s. 1076.

Jako problematické se však jeví tvrzení, že by člověk měl stejné vlastnosti jako všechna zvířata a k tomu ještě něco navíc. Aristoteles však uvádí, že i mezi zvířaty existují rozdíly co do jejich smyslových schopností. Všechna podle něj mají schopnost hmatu a schopnost vnímat potěšení a bolesti. Ta je podle Aristotela spojená také s tužbou. Některá zvířata však kromě toho mají také další smysly, jakými je zrak, sluch a chuť. Jiná jsou vybavená také pamětí a jistým druhem představivosti.

Profesor Arthur Lovejoy uvádí, že Aristoteles nepředpokládal, že všechny organismy mohou být uspořádány do jednoho vzestupného řetězce forem, a byl si vědom toho, že bytost, která je v jednom ohledu nadřazená oproti jiné, jí nemusí stačit v ohledu druhém. I přesto je Aristoteles považován za zakladatele myšlenky jednotné stupňovité škály přírody na základě měřítka dokonalosti, se kterou později pracovali téměř všichni přírodovědci a filozofové.²³

Novoplatonismus a Velký řetězec bytí

Myšlenky Aristotela (a Platóna) o několik století později rozvíjí Plotinos, průkopník novoplatonismu. Plotinos tvrdil, že stvořený svět je uspořádán hierarchicky (od nejméně dokonalého po to, co je nejdokonalejší) a dělí se na minerály, rostliny, zvířata, lidi a anděly, přičemž mimo stvoření a nad ním je Bůh. Každému z těchto stupňů Plotinos, podobně jako Aristoteles, ve své koncepci přisuzuje ty vlastnosti, které jsou vlastní stupňům předcházejícím. Člověk tak má všechny vlastnosti, které mají zvířata, ale na škále stvoření je ještě výše, neboť je oproti zvířatům navíc nadán rozumem. Plotinova myšlenka, která později dostala označení Velký řetězec bytí (the Great Chain of Being), se v nespočetných variacích rozšířila do různých tradic.

Jeho teorie, na rozdíl od dřívější teorie Aristotelovy, ale neklade dostatečný důraz na různorodost, jaká panuje v rámci zvířecí říše, a měřítko, podle kterého jsou stvoření řazena na žebříčku, ať už je jím rozum jako faktor dokonalosti či cokoliv jiného, pokládá za samozřejmost, kterou dále neproblematizuje. I podle měřítka inteligence však mezi lidmi a zvířaty existují nuance, na základě kterých se hranice oddělující rozumné a nerozumné bytosti stává méně zřetelnou.

---

²³ LOVEJOY, Arthur O., c1936 a 1964. *The Great Chain of Being: A Study of the History of an Idea*. Twenty-second printing. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, s. 58-9.

Profesor Lovejoy o Plotinově učení píše, že ve svém díle Plotinos počítá s nepřetržitou válkou, která zuří mezi lidmi a zvířaty, a považuje ji za nezbytnou pro dobro celku, neboť to je podle něj umožněno právě různorodostí částí, ze kterých se tento celek skládá.²⁴ Ač bychom proti Plotinově teorii mohli mnoho namítnout, Lovejoy se domnívá, že myšlenka Velkého řetězce bytí je jednou z půl tuctu nejvlivnějších a nejúspěšnějších tezí v západním myšlení, která ještě před méně než dvěma stoletími byla pravděpodobně tou nejrozšířenější koncepcí obecného uspořádání světa vůbec.²⁵

René Descartes

Za podobně vlivné lze ve vztahu ke zvířatům považovat i úvahy René Descarta. Svá díla jako *Vášně duše* nebo *Rozprava o metodě*, ve kterých rozpracovává své stěžejní myšlenky, píše v první polovině sedmnáctého století, jejich vliv je však patrný dodnes. Jeho teze položily základy pro způsob, jakým celá západní filozofie a přírodověda přistupují (nejen) ke zvířatům od novověku až po současnost.

Pro vztah člověka a zvířete je klíčová především Descartova koncepce duše. Florence Burgatová o ní ironicky píše: „Jediná duše, kterou Descartes uznává, je duše myslící, kterou má pouze člověk, a to je zároveň duše křesťanská. Zvířata mají duši materiální, a tou je krev, což je jediná duše, již jim lze přiznat, pokud tedy na takovém termínu, který se jinak pro zvířata vůbec nehodí, absolutně trváme.“²⁶ Descartes odmítá Aristotelovy složky duše, jež by v člověku bojovaly, a tvrdí, že rozumová duše je zároveň i duší smyslovou, jiná varianta podle něj není možná.²⁷ Ačkoliv Descartes zvířatům přiznává cosi jako materiální duši symbolizovanou krví, v níž sídlí *espriti* zodpovědní za pohyb zvířecího těla, tato „duše“ podle něj není schopna smyslového vnímání. Zvíře se tak v jeho pojetím stává pouhým mechanickým strojem.

---

²⁴ LOVEJOY, Arthur O. *The Great Chain of Being*, s. 65.

²⁵ LOVEJOY, Arthur O. *The Great Chain of Being*, s. vii.

²⁶ BURGATOVÁ, Florence a Olga SMOLOVÁ, 2018. *Svoboda a neklid zvířecího života* [online]. Praha: Nakladatelství Karolinum [cit. 2022-02-08], s. 67

²⁷ DESCARTES, René, 2002. *Vášně duše*. Praha: Mladá fronta. Myšlenky (Mladá fronta), čl. 47, s. 63.

To souvisí s karteziánskou představou o vztahu těla a duše. Descartes předpokládal, že duše a tělo jsou dvě samostatné, od sebe oddělené substance. Tento dualismus má však v případě zvířete, jemuž karteziánství upírá duši, daleko vážnější následky než v případě člověka, jehož duše má kromě myšlení také určitou kontrolu nad tělem. Jelikož zvířata podle Descarta nejsou schopna vnímání, necítí ani bolest. Ta je navíc podle Descarta metafyzické povahy a tudíž ne-lidským bytostem nepřístupná: „Pouze duše cítí, prohlašuje Descartes. Bolest tudíž nijak nesouvisí se životem, zato s duchem souvisí v každém ohledu.“ Zvířata tak vykazují pouze vnější projevy bolesti, které k ničemu neodkazují.²⁸ Uvedena do praxe však Descartova představa o zvířatech neschopných cítit bolest umožňuje zacházet s nimi jako s předměty a v důsledku pak také páchat na nich libovolné násilí.

V Descartově přemýšlení o ne-lidských tvorech se zrcadlí determinismus a striktní mechanicismus, který Descartes zvířecímu životu přisuzuje. Zvířata jsou podle něj podobně jako podle Tomáše Akvinského v zajetí instinktů. Veškeré jejich úkony lze však v Descartově chápání dostatečně vysvětlit pouze pomocí mechaniky. Florence Burgatová toto komentuje tak, že: „Ačkoli jsou zvířata coby přírodní automaty zcela determinována pravidly hmoty, díky svému ustrojení přesto fungují tak, že to v jejich pozorovateli vyvolává neodolatelný dojem, že je jejich interiorita analogická jeho vlastní interioritě, ačkoli podle Descarta ji nemají.“²⁹

Ač nám představa René Descarta dnes, kdy máme přístup k propracovaným etologickým analýzám o zvířecím prožívání a chování a jsme svědky vzniku oborů jako je zoopsychologie, nemusí dávat smysl, Descartovy myšlenky na několik dalších století určovaly směr, jakými se filozofie i přírodověda ubírají dodnes.

„A opravdu, karteziánské pojetí zvířete, které doposud přetrvává, nás téměř neudivuje, nebo spíše – abychom to formulovali vhodněji – biologické vědy aplikované na zvířata je stále nevědomky pojmají jako stroje, a to se všemi

---

²⁸ BURGATOVÁ, Florence, Olga SMOLOVÁ. *Svoboda a neklid zvířecího života* [online], s. 15.

²⁹ Tamtéž, s. 84.

morálními důsledky, které z toho plynou. Karteziánství po sobě zanechalo hluboké stopy.³⁰

Jacques Derrida

Od Reného Descarta se kanonická diskuze ohledně zvířecí podstaty příliš nezměnila. Tím, kdo do debaty přináší nový metodický přístup a s ním i možnosti, jak promyslet koncept animality, je zejména francouzský myslitel Jacques Derrida se svou metodou dekonstrukce. Jacques Derrida kritizuje západní kanonický diskurz a způsob, jakým tento přistupoval k tématu zvířecího života. Derrida si všímá, že filozofická tradice se v otázkách týkajících se zvířat nesnaží zkoumat jejich specifický způsob bytí sám o sobě. V tradici se z promýšlení zvířecích otázek stává pouhé budování negativního modelu člověka. Myslitelé pak zvířatům přisuzují pouze to, co podle nich člověk nesmí být.³¹ Toto distancování se od všeho, co přisuzujeme zvířatům jako svému nepovedenému dvojníkovi, se podle Derridy odráží také ve způsobu, jakým o zvířatech hovoříme. Derrida upozorňuje na to, že časté používání jednotného čísla, když mluvíme o "zvířeti" není vůbec náhodné.³² Podle něj se to děje z lidské vypočítavosti, která popírá rozmanitost zvířecí říše a tím dělá jednoduchý a na první pohled samozřejmý řez mezi člověkem a vším živým, co není člověk, a to redukuje na "pouhé zvíře." Problematičnost takového pomyslného řezu Derrida kritizuje v nejednom svém spise. Jako další z důvodů své kritiky pomyslné hranice mezi „člověkem“ a „zvířetem“ uvádí také:

„Bylo by možné ukázat (...), že žádný z rysů, o nichž se ta nejuznávanější filosofie a kultura domnívají, že v nich tuto "charakteristiku člověka" rozpoznávají, není důsledně vyhrazen tomu, co my lidé nazýváme člověkem. Buď proto, že zvířata jimi disponují také, anebo proto, že člověk jimi nedisponuje tak jistě, jak se tvrdí.“³³

---

³⁰ Tamtéž, s. 68.

³¹ Tamtéž, s. 30.

³² DERRIDA, Jacques a David WILLS, MALLET, Marie-Luise, ed., 2008. *The Animal That Therefore I Am* [online]. Fordham University Press [cit. 2022-02-08], s. 34.

³³ DERRIDA, Jacques a Élisabeth ROUDINESCO, 2003. *Co přinese zítřek?: dialog*. Přeložil Josef FULKA. Praha: Karolinum, s. 98.

Hranice mezi člověkem a zvířaty podle něj není jen jedna. Naopak, podle Derridy jich existuje mnoho.³⁴ Zajímavá je také váha, jakou Derrida přisuzuje otázce animality, neboť ji považuje za zcela zásadní, ne jen za jednu mezi mnohými. Právě na ní se totiž ukazují všechny velké otázky.³⁵

Kromě filozofické tradice však Derrida stejně jako jiní myslitelé kritizuje také abrahámovská náboženství. Derrida se domnívá, že karteziánství se svým mechanicismem navazuje na židovsko-křesťansko-islámskou tradici, která vyhlásila válku proti zvířeti, jež je podle něj stará jako Genesis sama.³⁶ Na jiném místě pochybuje o tom, že by změna terminologie byla dostačující k tomu, aby byl odstraněn antropocentrický předsudek, který se přes Descarta táhne už od židovsko-křesťansko-islámské tradice.³⁷ Za závažný prohřešek těchto monoteistických náboženství považuje Derrida především to, že v jejich svatých textech Hospodin vyzývá Adama, aby pojmenoval zvířata, zatímco sám čeká, jak je člověk nazve. Dále předpokládá, že všechna tři abrahámovská náboženství přijímají tezi, že člověk je vládcem nad zemí i zvířaty, ve které se podle něj ukazuje antropocentrismus této tradice i všeho, co na ni navazuje. Tuto Derridovu myšlenku podrobím detailnějším zkoumání v části věnované islámskému pohledu na otázky zvířat.

1.4 Shrnutí

Zda byl tento přístup v původních náboženských a filozofických textech zamýšlen nebo ne, zůstává otázkou. Pohled na člověka jako nadřazeného nad zvířaty je však přítomen v celé evropské tradici. Avšak od judaismu a křesťanství přes René Descarta až po současné myslitele, kteří své předchůdce kritizují, prošel jistým vývojem.

---

³⁴ Tamtéž.

³⁵ DERRIDA, Jacques a Élisabeth ROUDINESCO. *Co přinese zítřek?*, s. 93.

³⁶ DERRIDA, Jacques, Marie-Luise MALLET, David WILLS. *The Animal That Therefore I Am* [online], s. 101.

³⁷ DERRIDA, Jacques, Marie-Luise MALLET, David WILLS. *The Animal That Therefore I Am* [online], s. 102.

V judaismu na vyšší status lidských bytostí odkazují především koncepty člověka stvořeného k Božímu obrazu a pojmenovávajícího zvířata, nad nimiž má vládnout. Židovská tradice však zároveň dbá na péči o zvířata v souladu s nařízeními Starého Zákona, ač ty bývají někdy vykládány jako předpisy sloužící primárně pro potřeby lidí spíše než samotných zvířat, o kterých hovoří.

Křesťanství, jež z judaismu vychází, si ponechává předpoklady o vyšším lidském postavení, starozákonní verše o zacházení se zvířaty však interpretuje jako pouhé metafory. Místo toho navíc operuje s tezí, že Bůh se zjevil v lidské podobě, čímž podle některých autorů vytvořilo mezi lidmi a zvířaty hranici, kterou se mu již nikdy nepodaří zcela odstranit, ač o to mnozí současní křesťanští myslitelé oprávněně usilují.

V Aristotelově filozofii není tím, co člověka vymaňuje ze zvířecí říše, jeho speciální postavení ve vztahu k Bohu, ale jeho nadání rozumem. Duše je podle něj vlastní všemu živému, zvířata jsou navíc nadána smysly, avšak pouze člověk má schopnost abstraktního myšlení.

Na aristotelskou koncepci rozdělení živé přírody navazuje novoplatonismus a myšlenka Velkého řetězce bytí. To, že je člověk oproti zvířatům navíc nadán rozumem, je však považováno za známku toho, že je dokonalejší než zvíře, a tudíž na hierarchické škále stvoření stojí blíže Bohu.

Revoluční je pro vztah, jaký lidé zaujímají ke zvířatům, teorie Reného Descarta, podle které je zvíře pouhým mechanickým strojem zbaveným nejen myšlení, jaké má člověk, ale také smyslového vnímání, a tudíž i schopnosti cítit bolest. Descartovy myšlenky položily filozofický základ pro způsob, jakým novověká a současná filozofie, přírodověda a posléze také agrobiznis přistupuje k živým tvorům – jako k předmětům bez vlastní interiority.

Reprezentantem současné kritiky kanonického filozofického diskurzu v jeho přístupu ke zvířecím otázkám je Jacques Derrida, který upozorňuje na to, že zvířecí život až na výjimky nikdy nebyl promyšlen sám o sobě. Filozofie používá vykonstruovaný koncept „zvířete“ v singuláru jako pouhou berličku pro budování své koncepce člověka, který je vždy nutně lepší.

2 Islámské hledisko

Názor Jacquesa Derridy, že islám stejně jako judaismus a křesťanství vede válku proti zvířeti, je i přes nesouhlas informovanějších myslitelů, stále reprezentativním příkladem toho, jak bývá islámská tradice v otázkách vztahu člověka a zvířete ztotožňována se zbylými dvěma monoteistickými náboženstvími. V této části práce se pokusím ukázat, že islám má v otázce zvířat oproti judaismu a křesťanství jistá specifika, kterými se od zbylých dvou abrahámovských tradic zásadně odlišuje.

2.1 Zdroje islámského vědění

2.1.1 Korán

Stěžejním a nejautoritativnějším textem islámu je Korán. Tato autoritativnost má svůj počátek ve víře muslimů, že Korán je doslovné Boží slovo, které má svou předlohu v nebi. Toto Boží slovo bylo během dvaceti tří let po částech zjevováno proroku Muhammadovi, prostřednictvím archanděla Gabriela (arab. *Džibríl*) zhruba od roku 610 n.l. Samotný název pochází z arabského slova *kur'án*, které se překládá jako to, co má být recitováno nebo hlasitě přednášeno. To souvisí s rolí Proroka, který měl toto Boží zjevení recitovat lidem. Bůh ve třetí kapitole Koránu status tohoto písma popisuje takto: „On seslal ti Písmo s pravdou, potvrzující pravdivost dřívějšího, a On seslal i Tóru a Evangelium již předtím jako správné vedení pro lidi a seslal spásné rozlišení (3:3-4).“³⁸ V tomto verši se snoubí dvě základní charakteristiky Koránu. Tou první je chápání Koránu jako pokračování dřívějších písem, která Bůh zjevil svým prorokům, jako byl Mojžíš (*Músa*), Ježíš (*Ísa*) a další, jež byli v této roli předchůdci Muhammada. Tou druhou charakteristikou je přístup ke Koránu jako ke spásnému rozlišení, které Bůh dává zjevit lidem, aby Jej poznali a mohli být správně vedeni. Korán jim má být prostředkem k tomu, aby rozeznali dobré od zlého a aby na základě jednání v souladu s tímto vedením mohli být v posmrtném životě spaseni před věčným trestem, který v islámu představuje peklo (arab. *džahannam*), a mohli usilovat o věčnou odměnu ztělesněnou v podobě ráje (*džanna*). Od správného porozumění Koránu a jednání v souladu s tímto porozuměním se tudíž odvíjí osud člověka na tomto i příštím světě.

---

³⁸ *Korán*, 2012. Přeložil Ivan HRBEK. [Praha]: Československý spisovatel, s. 495.

K osvětlení částí Koránu, které reagují především na dobový kontext nejen Arabského poloostrova ale i konkrétního dění a života v Mekce a Medíně, Muhammadově vlasti, a k vedení v každodenních záležitostech, o kterých se Korán nezmiňuje, jsou pak muslimy používány sbírky *hadísů*.

2.1.2 Hadísy

Slovo *hadís* v arabštině znamená řeč, výpověď či vyprávění. Po Koránu jde o druhý nejautoritativnější pramen islámské nauky. Hadísy jsou zaznamenáním výroků a činů proroka Muhammada, které popisují tzv. *sunnu* neboli Prorokovu tradici. Jejich autoritativnost vychází z předpokladu, že ve svých činech a výrocih byl Muhammad veden Bohem. Z Koránu se také dozvídáme, že: „Kdokoliv je poslušen posla, je poslušen i Boha (4:80).“³⁹ Následování sunny popsané v autentických hadísech je proto žádoucí pro každého muslima. Jako hadísy se též označují výroky a činy Prorokových společníků (*sahába*), ty už však nejsou součástí sunny.

Hadísy byly nejprve ústně tradovány mezi Prorokovými společníky, později však byly zapsány a utříděny do sbírek. Mezi šest klasických uznávaných sbírek patří Bucháří, Muslim, at-Tirmidhí, Sidžistání, Nasá'í a Ibn Mádža, přičemž nejprominentnějšími z nich jsou první dvě, které nesou označení *sahih* neboli autentické.⁴⁰

U každého hadísu jsou dvě části. První je řetězec vypravěčů (*isnád*), který má dokázat spolehlivé ústní předání od Proroka po posledního vypravěče před zapsáním. Druhou částí je pak výrok samotný (*matn*).

2.1.3 Tafsír

Tafsír neboli exegeze je jedna ze základních klasických islámských věd. Jedná se o obsáhlé okomentování prakticky každého koránského verše. Jejím úkolem je mimo jiné také interpretovat koránské verše, které mohou být víceznačné. Důvodů k této snaze je hned několik. Zaprvé jde o uspokojení vlastních intelektuálních potřeb exegetů, kteří jako věřící usilují o porozumění nejtěžejnějšího textu svého náboženství, a chtějí se o toto porozumění

---

³⁹ Korán, s. 531.

⁴⁰ PAVLINCOVÁ, Helena, 1994. *Slovník: Judaismus : Křesťanství : Islám*. Praha: Mladá fronta. s. 450.

podělit s ostatními věřícími pro jejich užitek. Zadruhé se exegeti Koránu snaží z jeho textu odvodit praktická pravidla a doporučení, která by muslimové měli následovat ve svém životě. A zatřetí jde o reakci na jiné exegety, s jejichž výkladem daný autor souhlasí nebo naopak polemizuje.⁴¹ Tafsír je také významný z historiografického hlediska, protože nám dává nahlédnout, jak se interpretace některých koránských konceptů měnily či ustavovaly v čase.

Při výkladu Koránu využívají klasičtí exegeti především několika zdrojů. Zprv je jím Korán samotný. Panuje zde snaha o intertextuální vysvětlení koránských veršů pomocí jiných míst v Koránu, kde již byla podobná myšlenka vyjádřena přesněji nebo kde by se ze spojitosti mezi dvěma a více verši dal odvodit pravděpodobný závěr. Zadruhé se při výkladu používá hadísů. Ty totiž zaznamenávají jak přímé vysvětlení veršů, které bylo Prorokem sděleno jeho společníkům, kteří byli v době zjevení přítomni, tak to nepřímé, které Prorok modeloval svým vlastním jednáním. K exegetům, jejichž názory budou citovány v tomto díle v souladu s *Animals in the Qur'an* od Sarry Tlili, patří at-Tabarí (z. 923 n.l.), al-Rází (z. 1210 n.l.), al-Kurtubí (z. 1273 n.l.) a ibn Kathír (z. 1373 n.l.).

2.2 Jsou zvířata v islámu méněcenná?

Jak už bylo zmíněno v předchozích kapitolách, islám, stejně jako judaismus a křesťanství, bývá zejména v posledních desetiletích označován za antropocentrické náboženství, které odsouvá do pozadí všechna ostatní živá i neživá stvoření a soustřeďuje své učení především na záležitosti týkající se lidských bytostí, které považuje za hlavní aktéry světového dění. Za podnět pro tuto sílící kritiku obzvlášť tří abrahámovských, ale i jiných velkých světových náboženství, bývá považován především moderní rozmach industriálního zemědělství, v němž jsou zvířata vystavena extrémním podmínkám neodpovídajícím jejich přirozenému způsobu života. Jak už bylo zmíněno v předchozích kapitolách, kritici těchto náboženských tradic vidí souvislost mezi svatými texty naznačujícími méněcenný status zvířat a stavem dnešního krutého zacházení se zvířaty nejen v agrobiznisu, ale také v jiných sférách lidského podnikání, kde je využíváno zvířat k pobavení, vědeckému zkoumání či jinému lidskému užítku.

---

⁴¹ TLILLI, Sarra, 2012. *Animals in the Qur'an* [online]. New York (USA): Cambridge University Press, s. 43

V případě islámu se kritika jeho antropocentrické povahy ozývá především na základě těchto důvodů: 1) rozsah a detail s jakými se Korán i celá islámská tradice věnuje záležitostem týkajících se lidských bytostí oproti bytostem jiným, 2) výklady i překlady Koránu, které antropocentrické představy umocňují a 3) koránské verše, které samy naznačují lidskou nadřazenost nad ostatními zvířaty.

V této kapitole se pokusím ukázat, co konkrétně bývá v těchto bodech islámu vytýkáno, a upozornit především na argumenty, které mají potenciál tuto kritiku vyvrátit.

2.2.1 Lidské záležitosti a lidé jako adresáti zjevení

Prvním bodem, který naznačuje antropocentrismus Koránu (a společně s ním i islámu nakolik tento je bez něj nemyslitelný) je fakt, že se toto písmo kvantitativně i kvalitativně věnuje lidským záležitostem v daleko větší míře než záležitostem jiných stvoření, jakými jsou zvířata ale také andělé a džinnové. Někteří autoři z toho usuzují, že tím vyvoleným druhem, který má u Boha zvláštní postavení, jsou lidé. Právě jejich život Korán jakožto Boží slovo rozebírá s velikým zájmem, a právě jejich životu je věnována jeho valná část.

Druhou námitkou bývá to, že Korán byl zjeven a adresován lidem, a to navíc v lidském jazyce. Někteří proto tento fakt opět přisuzují tomu, že Bůh si vyvolil lidské bytosti nad jinými, které tímto darem nepoctil. Ani jeden ze zmíněných bodů však sám o sobě nemusí být známkou výsadního postavení lidských bytostí, a to z několika důvodů.

S ohledem na celkové poselství Koránu a islámské tradice se tato tvrzení zdají být pochybná. To, s jakým zájmem se toto písmo věnuje záležitostem lidí, se ve světle Koránu zdá být způsobeno tím, že lidé jsou primárními příjemci tohoto zjevení. To je dáno tím, že podle islámu mají lidé a džinnové možnost zvolit si, jestli se podřídí Boží vůli nebo zda s ní budou jednat v rozporu. Zbytek tvorstva je však Boží vůli vždy podřízen. Korán má být tudíž lidem návodem k žití dobrého života tak, jak jej popisuje Bůh. Je proto logické, že se Korán detailněji nevěnuje zvířecímu životu tolik, jako tomu lidskému. To ale nutně nevypovídá o nižším statusu ne-lidských bytostí.

Zároveň zde může hrát roli to, že ačkoliv Bůh samotný je vševědoucí, o lidech se toto říct nedá. Bůh proto při oslovování lidí používá takové jazykové prostředky a volí taková témata, která jsou lidem se svou omezenou možností chápání a představivosti schopni uchopit. Vnitřní

záležitosti zvířat však mohou být přesně tím, čemu jako příslušníci lidské rasy nejsme schopni plně porozumět. Muslimové proto přijímají Boží zjevení o zvířatech i jiných bytostech jako absolutní pravdu, která pochází od vševědoucího Boha, s vědomím toho, že „...bylo vám dáno z vědění, jen nemnoho. (17:85)”⁴² Ne-lidské bytosti interagují s Bohem způsoby, které jsou za hranicemi lidského chápání a zkušeností. Používání terminologie, která se používá k popsání lidské reality, je tudíž v případě popisu ne-lidských bytostí problematické. To, že k popisu hlubších skutečností ne-lidských bytostí lidé nemají vhodné jazykové prostředky, ale neznamená, že tyto skutečnosti nejsou reálné.⁴³ Bůh je jen ve svém zjevení záměrně nemusí používat s ohledem na limity lidského chápání.

Existuje i několik dalších argumentů, které tyto tvrzení jakožto indikátory vyššího statusu lidí vyvracejí. Patří mezi ně například fakt, že ačkoliv je Korán adresován lidem a má sloužit k jejich vedení, ne všichni lidé toto Boží zjevení přijmou a jednají v souladu s ním, jak ostatně potvrzuje i Korán samotný. Naopak, Korán uvádí, že většina lidí „*je lhostejná ke znamením Našim* (10:92).“⁴⁴ V jistém ohledu by se také dalo říct, že adresování Koránu i jiných písem lidem může odkazovat spíše k tomu, že k dobrému životu potřebují Boží slovo více než jiná stvoření, která si bez něj vystačí. To by naopak mohlo poukazovat na nižší status lidských bytostí oproti bytostem jiným.

Tvrzení, že Bůh obdaroval lidi Svým zjevením na znamení jejich význačného postavení, také neodpovídá celkovému poselství Koránu. Na mnoha jeho místech se lze dočíst, že to, co jako lidé běžně pokládáme za Boží dar (*fadl*) nebo znamení Boží přízně, ve skutečnosti vůbec nemusí odpovídat naší představě. Navíc ne všichni lidé nakládají s Božími dary v souladu s tím, co Bůh označil za správné jednání. Jedním z typických příkladů může být případ Faraona (*fir'aun*) z příběhu o Mojžíšovi (pojednává o něm např. súra Tá Há), kterého Bůh obdařil obrovskou mocí a majetkem. I přes veškeré dary, které mu Bůh na tomto světě dopřál, je *fir'aun* islámskou tradicí pokládán za jednoho z nejzbloudilejších lidí vůbec. Dále v kapitole Noční cesta Bůh zdůrazňuje dvojjýznamovost svého zjevení se slovy: „A

---

⁴² *Korán*, s. 259.

⁴³ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 10.

⁴⁴ *Korán*, s. 384, srovnej např. s 2:6 aj.

sesíláme v Koránu to, co lékem je i milosrdenstvím pro věřící, však nespravedlivým to jen ztrátu zvětšuje. (17:82)⁴⁵ Z těchto důvodů nelze dar Božího zjevení pokládat za důkaz pro vyšší status lidského druhu na základě Boží náklonosti.

2.2.2 Antropocentrismus, exegeti a překladatelé

Dalším faktorem, který v tradici může hrát roli v upozadování ne-lidských živých bytostí na úkor lidí, jsou antropocentrické představy⁴⁶ klasických i moderních exegetů a překladatelů Koránu, které se promítají do jejich výkladu. Například Basheer Masri, nedávno zesnulý indicko-britský učenec, ve své knize z roku 2007 uvádí, že „jak věda, tak náboženství potvrzují, že člověk je vrcholem všeho stvoření,“ nebo že „i islám prohlašuje člověka za nejlepší z Božího stvoření.“⁴⁷ Kanadský profesor Richard Foltz názor Basheera Masriho potvrzuje a tvrdí, že: „Islam is what contemporary animal rights activists would probably call a strongly anthropocentric religion, although Muslims themselves might prefer to see their worldview as ‚theocentric.‘“ Foltz také říká, že „within the hierarchy of Creation, the Qur’an depicts humans as occupying a special and privileged status,“ a „it would appear to remain undisputed that the Islamic view of the world is a hierarchical one, in which the human community occupies a higher rank than those of all other animal communities.“⁴⁸

V rámci islámské tradice, podobně jako v rámci každé jiné, i v příspěvcích islamologů lze nalézt nepřeborné spektrum názorů, které se dotýkají i tématu vztahu člověka a zvířete. Ač by se dalo říct, že názory Basheera Masriho i Richarda Foltze (nebo různé překlady Koránu, jak uvedu v následující kapitole u konceptu člověka jako *chalífy*) do jisté míry reprezentují většinový názor muslimů v této oblasti, existují i jiné možné interpretace islámského a

---

⁴⁵ *Korán*, s. 259.

⁴⁶ Ty mohou být neuvědomované a přejímané jako součást kulturní tradice nebo formální, kterých si je dotyčný vědom a snaží se je obhájit.

⁴⁷ MASRI, Basheer a Islamic Foundation (Great BRITAIN), 2007. *Animal Welfare in Islam*. Islamic Foundation., s. 4

⁴⁸ FOLTZ, Richard., 2014. *Animals in Islamic Tradition and Muslim Cultures*. Oneworld Publications., s. 15 a 145

konkrétněji koránského hlediska v otázce ne-lidských zvířat, pro které najdeme podklady i v primární islámské literatuře samotné.⁴⁹

Faktem zůstává, že v islámu náboženskou autoritou disponují především Korán samotný a sunna zastoupená spolehlivými hadísy. Sarra Tlili zastává názor, že zvířecí témata v těchto textech byla málokdy čtena s důkladností a pozorností, jakou si zasluhují. Dále uvádí: „In any case, the Qur'an cannot only be read in ways that are consonant with modern views on nonhuman animals, but also a non-anthropocentric reading of this text, in my opinion, seems even more plausible than anthropocentric ones.“ Tvrdí tedy, že Korán by neměl být interpretován pouze prizmatem moderního pohledu na zvířata, který je vlastní současnému člověku. Jak ještě uvedu níže, představa o zvláštním (ve smyslu vyšším) postavení lidských bytostí totiž není nutně v souladu s výkladem Koránu v čase jeho zjevení.

Ovšem i ve středověkých textech interpretujících koránské verše týkající se zvířecího života najdeme názory o nižším statusu zvířat. Ty bývají založené na představách o zvířecích rozumových, jazykových, náboženských či jiných schopnostech, které jsou ve srovnání s těmi lidskými méně dokonalé. At-Tabarí (z. 923 n.l.), al-Rází (z. 1210 n.l.), al-Kurtubí (z. 1273 n.l.) i ibn Kathír (z. 1373 n.l.) se s tímto postojem více či méně ztotožňují. Zajímavé ovšem je, že ač je z jejich díla patrný předpoklad lidské nadřazenosti v těchto oblastech, všichni tito exegeti přijímají koránské verše o řeči zvířat nebo o jejich náboženském cítění jako pravdivé a nezpochybňují jejich fakticitu.

2.2.3 Korán a podřadnost zvířat

Nejzávažnějším bodem, který nasvědčuje vyššímu statusu lidských bytostí oproti zvířatům a který v tomto ohledu bývá považován za stěžejní i některými muslimy, jsou koránské verše samotné.

V kontrastu s tvrzením Jacquesa Derridy, že i islám vede válku proti zvířeti, neboť člověk mimo jiné pojmenovává zvířata, se však v Koránu o takové události nedočteme. V koránské verzi biblického příběhu, na který Derrida odkazuje, je totiž právě Bůh tím, kdo naučí člověka jména všech zvířat.⁵⁰

---

⁴⁹ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 7 a 8.

⁵⁰ Viz Korán 2:31.

Tím, o čem se však v Koránu dočíst lze, jsou výroky, že zvířata jsou přizpůsobená lidem, podmaněna a že člověk byl na zem seslán jako *náměstek* (překlad Ivana Hrbka i Aloise Nykla⁵¹). Dobytek je srovnáván s lidmi a označován za zbloudilý. V Koránu figuruje také příběh lidí, kteří byli za své jednání Bohem potrestáni přeměnou na zvířata. V neposlední řadě je lidem dovoleno jíst zvířecí maso, pít mléko a med a využívat zvířata k přepravě. Ze všech těchto tvrzení by se na první pohled dalo usuzovat, že zvířecí život je vedle toho lidského odsunut na vedlejší kolej, jak ostatně usuzují i někteří západní myslitelé. V této kapitole se pokusím o detailnější rozbor těchto veršů a jejich interpretací a budu zkoumat, zda skutečně implikují nižší status zvířecích bytostí oproti lidem.

Tadhilil

Prvním bodem, který bývá považován za indikátor lidské nadřazenosti nad zvířaty, je koncept *tadhilil*, vycházející z krátké pasáže v sůře Yá Sín. Ivan Hrbek toto slovo překládá jako „podmanění,“ viz následující verše: „Což neviděli, že jsme pro ně stvořili – mezi tím, co ruce Naše udělali – též dobytek (*an'am*), nad nímž vládci (*málikun*) jsou? A *podmanili jsme jej pro ně* a na jedněch jezdí a jiné jsou jim potravou a mají z něho užitek různý a také nápoje – což vděční Nám nebudou? (36:71-3)“⁵² Dočítáme se zde tedy, že lidé jsou vládci nad dobytkem, který jim Bůh podmanil, aby jej mohli využívat pro nejrůznější účely. Celá záležitost však není tak jednoduchá, aby se dalo říci, že lidé mají nadvládu nad všemi zvířaty a v Božích očích lepší postavení než ona.

Tím prvním, co toto mínění rozptyluje je fakt, že mezi učenici nepanuje konsenzus na tom, co zde slovo *málikun* znamená. At-Tabarí, al-Kurtubí a ibn Kathír se domnívají, že *málikun* zde značí dominanci a kontrolu nad zvířaty (at-Tabarí dokonce uvádí, že jde o kontrolu ve smyslu usměrňování pomocí nátlaku). Al-Rází ale říká, že *málikun* značí vlastnictví, protože takový je nejběžnější význam tohoto slova. Také tvrdí, že kdyby lidé zvířata, respektive dobytek, nevlastnili, nemohli by je používat k vlastnímu užitku.⁵³ Al-Rázího názor je však

---

⁵¹ Tanzil Quran Navigator: Czech: Nykl, 2007. *Tanzil.net* [online]. Tanzil [cit. 2021-10-04]. Dostupné z: <https://tanzil.net/#trans/cs.nykl/2:30>

⁵² *Korán*, s. 220.

⁵³ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 75 a 76.

jen jedním z mnoha a interpretace mnohých dalších exegetů se s ním v tomto bodě rozcházejí.

Učenci se neshodují ani na přesném významu slova *an'am*, které se překládá jako dobytek. At-Tabarí říká, že *an'am* jsou velbloudi, skot, ovce a kozy v souladu s šestým veršem súry Skupiny, kde se píše o osmero dobytčatech v párech⁵⁴. Ve výše uvedeném verši se však podle něj myslí konkrétně velbloudi. Al-Kurtubi také říká, že *an'am* znamená velbloudy, skot, ovce a kozy, ale že se tento výraz nejčastěji používá jako označení pro velbloudy. Nasvědčuje tomu i důraz, který verš klade na přepravní funkci dobytka (na jedněch jezdíte...), která je pro tato zvířata typická.⁵⁵ I kdybychom tedy přijali výklad slova *málikun* jako vládci, toto vládnutí se zdá být omezené pouze na jeden až čtyři zvířecí druhy.

Al-Kurtubí dále uvádí příklad malého dítěte, které je také schopné vést a usměrnit velikého velblouda, který je mu poslušný. Sarra Tlili na tomto příkladu ukazuje, že významná je zde spíše poslušnost velblouda, který byl Bohem stvořen (podmaněn) tak, aby byl poddajný vůči lidským pokynům.⁵⁶ To odkazuje především na Boží milosrdenství vůči lidem, ne však na jejich výsadní postavení. V konečném důsledku je tak podmanění dobytka lidem, ať už jej interpretujeme jakkoliv, opět dílem Boha, které neodkazuje na moc lidskou, ale právě Boží.

Taschir

Podobným konceptem, který se také zdá signalizovat privilegovaný status lidských bytostí, je koncept *taschir*. Ivan Hrbek slova *tadhilil*, o němž byla řeč výše, i *taschir* překládá jedním výrazem *podmanění*: „Což nevidíte, že Bůh vám *podmanil* vše, co je na nebesích a na zemi, a že zahrnul vás dobrodiním Svým zjevným i skrytým? Však mezi lidmi jsou někteří, kdož ohledně Boha se hádají bez jakýchkoliv znalostí či vedení anebo Písma osvíceného. (31:20)“⁵⁷

V arabštině má však *taschir* hlubší význam než české *podmanění*. *Taschir* konkrétně znamená, že jedna strana na základě své autority přiměje druhou stranu, aby byla k službám

---

⁵⁴ *Korán*, s. 353.

⁵⁵ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 76.

⁵⁶ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 78.

⁵⁷ *Korán*, s. 367 a 368.

třetí straně.⁵⁸ To se ostatně odráží i na formulaci *Bůh vám podmanil*, použité Hrbkem. Tím, který má moc a autoritu podmanit či přizpůsobit zvířata lidem, je jedině Bůh. Takové podmanění se však netýká jen zvířat a neděje se jen pro lidské bytosti. V sůře Kráva se používá také skloňovaná podoba slova *taschir* a říká: „...a v pohybu větrů a oblacích *podrobených (musachchari)* mezi nebem a zemí – v tom všem jsou věru znamení pro lid rozumný. (2:164)“⁵⁹ Přizpůsobeny jsou tedy i přírodní síly, které podléhají Božím příkazům. Kdyby se mraky pohybovaly nahodile nebo zůstaly stát na jednom místě, způsobilo by to obrovské klimatické změny a pravděpodobně by následovala sucha, záplavy a podobné katastrofy. Podřízení něčeho Boží vůli s sebou tudíž nese i aspekt světové rovnováhy a harmonie.

Lidé však nejsou jediní, pro koho Bůh přizpůsobuje jejich okolí. Někteří exegeti vykládají například verš „Což neviděli ptactvo nad sebou, jak křídla roztahuje a skládá? Nikdo krom Milosrdného je nedrží a On jasně všechny věci zří. (67:19)“⁶⁰ také tak, že nejen ptáci jsou přizpůsobeni vzduchu, ale že i vzduch a atmosféra je Bohem přizpůsobena jim.⁶¹

Chalífa

To, co se nabízí na lidské panování na zemi odkazovat nejexplicitněji, je termín *chalífy*, který se objevuje v několika koránských verších, především však v třicátém verši druhé sůry. Tento koncept se také zdá být nejbližší myšlence panování tak, jak stojí v Bibli v Genesis 1:26. Hrbek slovo *chalífa* v sůře Kráva překládá jako *náměstek*: „Hle, Pán tvůj k andělům pravil: "Umístím na zemi *náměstka!*" I řekli: "Chceš tam ustanovit někoho, kdo pohoršení na ní bude šířit a krev na ní prolévat, zatímco my slávu Tvou pějeme a svatost Tvou prohlašujeme?" Pravil: "Já věru znám to, co vy neznáte!" (2:30)“⁶² Právě výraz *náměstek* zde však může být problematický, neboť může naznačovat to, že Bůh učinil člověka svým

---

⁵⁸ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 94.

⁵⁹ *Korán*, s. 462.

⁶⁰ *Korán*, s. 230.

⁶¹ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 110.

⁶² *Korán*, s. 447.

reprezentantem na zemi. Právě reprezentační funkce je totiž s institucí náměstka (např. náměstka ministra, hejtmana apod.) v českém (zejména politickém) prostředí spojená.

Hrbek však není jediný, kdo slovo chalífa interpretuje tímto způsobem. Mnohé současné cizojazyčné překlady Koránu používají podobný výklad. V článku Basheera Masriho a Nadeema Haqua se také můžeme dočíst, že člověk je považován za nedílnou součást přírody, má však zodpovědnost jako reprezentant Stvořitele na zemi.⁶³ Rashad Khalifa ve svém překladu dokonce zachází tak daleko, že na místo chalífy dosazuje spojení *temporary god*.⁶⁴ Na základě historické⁶⁵ a lingvistické⁶⁶ analýzy se však ukazuje, že v době zjevení Koránu slovu chalífa odpovídal spíše význam nástupce nebo pokračovatele. Rudi Paret se kloní k názoru, že výraz chalífa je v Koránu použit proto, že lidské bytosti jsou pokračovateli po jiném stvoření, které zemi obývalo před nimi, ale bylo vyhlazeno. Tímto stvořením jsou podle mnoha exegetů džinnové, kteří žili na zemi, ale působili na ní zlo a krveprolití. Bůh poté přikázal andělům, aby je pobili a vyhnali je na okraj tohoto světa.⁶⁷ Pro srovnání, v sůře Sád Hrbek pro slovo chalífa používá výraz *zástupce*: „Davide, My učinili jsme tebe *zástupcem* na zemi, rozsuzuj tedy mezi lidmi podle pravdy! (38:26),“⁶⁸ který by arabskému originálu mohl odpovídat o něco lépe. Paret však uvádí, že *zástupce* v tomto případě znamená opět spíše nástupce či pokračovatel, protože David převzal vládu nad Židy po Saulovi.⁶⁹

Profesorka Wadad Al-Qadi se domnívá, že (nejen) středověcí exegeti, kteří termín chalífa interpretují jako reprezentant, náměstek a podobně, byli pravděpodobně ovlivněni tím, že v jejich době už byla ustavená instituce chalífátu jako politického zřízení a chalífy jako jejího

---

⁶³ HAQUE, Nadeem a Al-Hafiz Basheer Ahmad MASRI. *The Principles of Animal Advocacy in Islam*. s. 279.

⁶⁴ KHALIFA, Rashad, c2002-2022. *Masjid Tucson.org* [online]. Tucson, USA: Masjid Tucson

⁶⁵ AL-QĀDĪ, Wadād, 1988. The Term "Khalīfa" in Early Exegetical Literature. *Die Welt des Islams*. Brill, **28**(1/4), s. 392.

⁶⁶ PARET, Rudi, 1970. Signification coranique de Halifa et d'autres derives de la racine Halafa. *Studia Islamica*. **31**(31), s. 213-215.

⁶⁷ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 117.

⁶⁸ *Korán*, s. 212.

⁶⁹ PARET, Rudi. Signification coranique de Halifa et d'autres derives de la racine Halafa, s. 215.

formálního vůdce, který ji spravuje. Ve svých výkladech si tudíž původního významu slova nemuseli být vědomi.⁷⁰ Fritz Steppat také uvádí, že koncepce člověka jako božího náměstka či reprezentanta se ustaluje až na konci devatenáctého století.⁷¹

Pomineme-li však rozборы lingvistů a historiků, z náboženského hlediska se zdá být také nepravděpodobné, že by nejspravedlivější a nejmoudřejší Bůh ustanovil jako své reprezentanty mezi ostatním stvořením lidské bytosti, o kterých v Koránu říká, že většina z nich jsou nevěřící, hanebníci a tak dále.

Masch

V Koránu se také dočteme o příběhu lidí, které Bůh potrestal tak, že je proměnil ve zvířata. Odkazy na tento incident najdeme v Koránu v sůře Kráva (2:65), Prostřený stůl (5:60) a Rozpoznání (7:161-6). Celý příběh, jak jej podrobněji vypráví čtyři zmínění exegeti, pak zní tak, že Židé odmítli vzít si za svůj svatý den pátek a upřednostnili před ním sobotu. Bůh jejich přání vyhověl, ale zakázal jim v sobotu vykonávat jakoukoliv práci. V přímořském městě, které Židé obývali, se však na Boží příkaz začala každou sobotu objevovat početná hejna ryb, která se po zbytek týdne opět vytrácela. Mnoho z obyvatel města si toho povšimlo a začalo si na ryby dělat zálsk. Jeden z nich se nakonec odhodlal a jednu rybu ulovil se záměrem nechat ji na pobřeží do příštího dne, kdy ji bude moci zpracovat. Několik dalších Židů, kteří viděli, že dotyčný nebyl Bohem nijak potrestán, jej začali napodobovat. Ostatní se však drželi Božího přikázání a snažili se zbytek odvrátit od jejich jednání, ale nepodařilo se jim to. Když už bylo zřejmé, že jejich snaha je marná, rozhodli se spravedliví Židé, že postaví zeď, která by obě skupiny rozdělovala. Jednoho dne se však probudili a zjistili, že příslušníci druhé skupiny, která pobývala za zdí, byli proměněni na prasata a opice. Připomněli jim jejich hříchy, které spáchali, a proměněná skupina uznala, že se provinila. Žádné ze zvířat však ani nejedlo, ani nepilo, a po třech dnech od své proměny všechna zemřela.

---

⁷⁰ AL-Qāḍī, Wadād. The Term "Khalīfa" in Early Exegetical Literature, s. 394-5.

⁷¹ STEPPAT, Fritz, 1989. God's Deputy: Materials on Islam's Image of Man: Materials on Islam's Image of Man. *Arabica*. Brill, **36**(2), s. 166-9.

Mohlo by se zdát, že proměna lidí ve zvířata je považována za trest právě proto, že při ní dojde k snížení člověka na pozici zvířete, které má horší postavení. Taková je také interpretace tohoto příběhu, kterou nabízí ibn Kathír.⁷² Al-Rází ale téma proměny rozebírá do větší hloubky. Podle něj si proměnění lidé mohli stále zachovat svou identitu, protože změna tělesné formy ještě neznamená, že je změněná i jejich interiorita. To uvádí na příkladu lidí, kteří například zestárnou a jejich tělo už není stejné, jako bývalo. Dále říká, že nemohlo jít o proměnu lidí na zvířata v plném slova smyslu, protože v tomto případě by se jednalo o pouhé nahrazení jednoho stvoření novým stvořením. Al-Rází se tedy zamýšlí nad tím, jestli je proměna považována za trest, z toho důvodu, že proměněným lidem působila fyzickou bolest. Podle něj však toto není nutným následkem proměny, protože proměnění lidé by dostali nová těla a nemuseli by tak pociťovat to, co se jim přihodilo, jako bolestivé. Proto se domnívá, že proměna musí být považována za potrestání z jiného důvodu. Tím je podle něj bolest způsobená zmatením, které jim přineslo ocitnutí se v jiném těle.⁷³

Sarra Tlili uvádí, že pokud přijmeme Al-Rázího koncepci, je myslitelné, že proměna lidí ve zvířata není trestem z důvodu ponížení lidských bytostí na horší druh stvoření, ale spíše proto, že těmto jednotlivcům působila zmatení a frustraci.⁷⁴

Zbloudilost dobytka

Posledním bodem, který v Koránu naznačuje zvířecí méněcennost, je označení dobytka za zbloudilý. Konkrétně tato myšlenka zaznívá v následujících verších: „A stvořili jsme věru pro peklo množství džinů i lidí, kteří mají srdce, jimiž nic nechápou, a mají oči, jimiž nic nevidí, a mají uši, jimiž nic neslyší. Podobají se dobytku, ba jsou ještě zbloudilejší (*adall*) – a to jsou ti, kdož jsou lhostejní! (7:179)“⁷⁵ A dále v sůře Spásné zjevení: „Myslíš, že tomu, kdo si vzal jako své božstvo vášeň svou, jsi dozorcem, anebo domníváš se, že většina z nich naslouchá či uvažuje rozumně? Vždyť oni jsou jen jak dobytčata ba ještě dále zbloudili z

---

⁷² TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 124.

⁷³ Tamtéž, s. 126-7.

⁷⁴ Tamtéž, s. 127.

⁷⁵ *Korán*, s. 414.

cesty správné. (25:43-4)⁷⁶ Názory exegetů na to, jak přesně uchopit zbloudilost, se obecně dají shrnout tak, že za zbloudilost považují neschopnost zvířat porozumět lidskému jazyku, nemožnost oprostít se od svých smyslových potřeb a nedostatek racionality. Středověký lingvista Ibn Manzúr však uvádí, že v arabštině podstatné jméno *dalla* znamená zvíře, které se ztratilo, a to ne figurativně, nýbrž konkrétně. Cituje také hadís, ve kterém je zakázáno přivlastnit si ztracené velbloudy (*dawall al-ibil*), ale povoleno přivlastnit si zbloudilé ovce či kozy (*dallat al-ghanam*).⁷⁷ Tento hadís také pojednává pouze o velbloudech, kozách a ovcích, přičemž všechna tato zvířata jsou považována za dobytek neboli *an'am*, jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách. Tlilí se proto domnívá, že je možné přirovnání nevěřících ke zbloudilému dobytku chápat jako metaforu pro náboženskou zbloudilost nevěřících, kteří se podobají dobytku, který je ztracený doslovně.⁷⁸ Tento úkaz navíc pro tehdejší Araby nebyl ničím neobvyklým, jak naznačuje i hadís zmíněný Ibn Manzúrem, mohl proto dobře posloužit pro znázornění situace nevěřících.

2.3 Podobnost mezi lidmi a zvířaty

V předchozí kapitole jsem uvedla několik záležitostí, které mezi lidmi a zvířaty zdánlivě vytvářejí ostrou hranici. Korán se však ve svém celku spíše než na rozdíly zdá více soustředit na podobnosti mezi oběma druhy. Sedm ze sto čtrnácti koránských súr, včetně té nejdelší s názvem al-Baqara neboli Kráva, je pojmenováno podle zvířat. Alma Giese uvádí, že snad kromě upanišad a Tao te-t'ing neexistuje žádné jiné svaté písmo, které by se tolik věnovalo přírodě, jako právě Korán.⁷⁹

2.3.1 Společenství podobné vašim

V súře Dobytek stojí: „Není zvířete pozemského ani ptáka na křídlech létajícího, aby netvořili společenství (*umma*) podobné vašim. A nezanedbali jsme v Písmu ničeho; a

---

⁷⁶ Korán, s. 250.

⁷⁷ IBN MANZUR, c2022. Lisan al-'arab: dh-l-l. In: The Arabic Lexicon [online]. Ikram Hawramani [cit. 2022-04-12]

⁷⁸ TLILLI, Sarra. Animals in the Qur'an [online], s. 134.

⁷⁹ GIESE, Alma, ed., 2001. Betrachtungen zur Seele der Tiere im islamischen Mittelalter. NIEWÖHNER, Friedrich a Jean LOUP-SEBAN. *Die Seele der Tiere*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, s. 112.

nakonec u Pána svého budete shromážděni. (6:38)⁸⁰ Učenci se však neshodují na tom, v čem přesně si jsou lidská a zvířecí společenství podobná. At-Tabarí píše, že podobnost spočívá v tom, že zvířata stejně jako lidé mají znalosti, dělají to, pro co byla stvořena, a všechny jejich skutky jsou zaznamenány v Knize osudu. Bůh jim stejně jako lidem dá zemřít a poté je vzkřísí a zúčtuje s nimi na Soudný den.⁸¹

Frederick Denny uvádí, že v předislámské éře bylo slovo *umma* používáno ve významu náboženské komunity. Tento význam se s příchodem islámu zachoval, někdy však bývá zužován na společenství Lidí knihy (židy, křesťany a muslimy) a ještě častěji na muslimskou společnost.⁸² Označení zvířat pojmem *umma* by tudíž naznačovalo, že zvířata jsou také náboženskými bytostmi. Tuto otázku rozeberu v následující kapitole.

2.3.2 Zvířata a náboženské cítění

Kromě výrazu *umma* poukazuje i několik koránských veršů na to, že zvířata sdílí s (některými) lidmi jisté aspekty náboženského života. Jsou jimi především zmínky o pěni chvály (*tasbīh*) a klanění se Bohu (*sudžúd*).

Tasbīh

V súře Noční cesta se lze dočíst: „A pěje slávu Jeho sedm nebes a země i vše, co na nich je. A není věci, jež by chválu Jeho neslavila, avšak vy nevěřící⁸³ slavení jejich nechápete. (17:44)⁸⁴ Podobně i v kapitole Světlo stojí: „Což jsi neviděl, že Boha slaví všichni, kdož na nebesích jsou i na zemi, a rovněž ptáci, v řadách letící? A vše zná modlitbu i volání slávy

---

⁸⁰ *Korán*, s. 424.

⁸¹ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 143.

⁸² DENNY, Frederick Mathewson, 1975. The Meaning of "Ummah" in the Qur'ān. *History of Religions*. University of Chicago Press, **15**(1), 34, s. 36. a 55.

⁸³ Hrbek zde vkládá slovo nevěřící, Alois Nykl ale nespécifikuje, kdo přesně je zde osloven. Většina anglických překladů ani arabských exegetů také neuvádí, že by se jednalo konkrétně o nevěřící, naopak počítá s oslovením všech lidských bytostí.

⁸⁴ *Korán*, s. 256.

Jeho. (24:41)⁸⁵ V tomto verši je kromě volání Boží slávy zmíněna dokonce i modlitba (*salat*).

Učenci rozumí zvířecímu pění chvály dvěma způsoby. Zaprvé by mohlo jít o úmyslnou a aktivní formu uctívání, která s sebou navíc nese lingvistický aspekt, protože zvířecí slavení Boha by mohlo používat řečové výrazy a formule podobné těm, které pronášejí lidé. Za druhé by se mohlo jednat spíše o pasivní podobu uctívání, která nevyžaduje úmysl či vědomí na straně zvířat, a tedy ani řečovou dovednost, kterou zvířatům autoři tohoto názoru upírají.⁸⁶ Zástupci obou těchto pohledů však stejně v souladu s „avšak vy slavení jejich nechápete“ konstatují, že ať už má oslavování Boha ne-lidskými bytostmi jakoukoliv povahu, je potřeba toto slavení přijmout jako pravdu, i když je podoba zvířecího tasbíhu nepřístupná lidskému chápání. Podobně je tomu pak i v případě názorů učenců ohledně formy rituální modlitby (*salat*) zvířat.⁸⁷

Sudžúd

V několika hadísech i v koránských verších se můžeme dočíst, že všechno stvoření před Bohem vykonává klanění (*sudžúd*). V súře Včely se píše: „A Bohu se klaní vše, co na nebesích je i na zemi, zvíře každé i andělé pýchy prostí. (16:49)“⁸⁸ Podobné znění má i osmnáctý verš kapitoly Pouť: „Což jsi neviděl, že před Bohem padají na zem ti, kdož na nebesích jsou i na zemi, a také slunce a měsíc, hvězdy a hory, stromy a zvířata a mnoho lidí? (22:18)“⁸⁹ Podobně jako v případě tasbíhu, ani u konceptu sudžúdu se učenci neshodují na jeho přesné podobě, pokud jde o jiná stvoření než lidské bytosti. Ač nám není známo, jak prostrace zvířat vypadá, rozhodně nemusí jít o klanění se tak, jak jej provádí muslimové při rituální modlitbě. To je ostatně samozřejmé i z fyzického uspořádání jiných stvoření, protože had nebo ryba a další živočišné druhy by podobnou prostraci vykonávali jen obtížně. Ve spojení se zmínkou o modlitbě, kterou zná všechno stvoření, ve výše zmíněném verši, je

---

⁸⁵ *Korán*, s. 560.

⁸⁶ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 166.

⁸⁷ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 167-2.

⁸⁸ *Korán*, s. 295.

⁸⁹ *Korán*, s. 568.

však zajímavé, že sudžúd, který je nedílnou součástí modlitby muslimů a bez nějž tato není platná, je vlastní i ne-lidskému stvoření. Na základě duchovního významu, jaký sudžúd má v náboženském životě muslimů, pro nějž je modlitba pilířem islámu, by se dalo usuzovat, že i zvířata disponují duchovním rozměrem svého života, který má také svou důležitost.

2.3.3 Zvířata a řeč

Vedle náboženského cítění zvířat se v Koránu lze dočíst také o tom, že zvířata ovládají řeč.⁹⁰ Konkrétně Korán zmiňuje případ ptáků: „Šalomoun pak stal se dědicem Davidovým a pravil: "Lidé, byli jsme naučeni řeči (*mantiq*) ptactva a byli jsme zahrnuti věci všech hojností. A věru je toto zjevné dobrodiní!" (27:16)“⁹¹ Pozoruhodné je, že Šalamounovo zvolání naznačuje, že ptáci ovládají řeč kontinuálně a nejedná se o pouze dočasný jev, protože Šalamoun se zdá být udiven spíše tím, že mu řeč ptáků byla zpřístupněna. Žádný ze čtyř exegetů také nerozporuje, že by ptáci neovládali řeč odjakživa.⁹² Moderní poznatky o ptačí komunikaci tomuto tvrzení také odpovídají, neboť ptáci jsou schopní komunikovat nejen v rámci vlastního druhu ale dokonce i se zástupci druhů jiných.⁹³

Ve stejné súře však o něco dále promlouvá také mravenec ke svým druhům: „A shromáždila se u Šalomouna vojska jeho z džinů, smrtelníků a ptáků a všichni po oddílech kráčeli; a když došli do údolí mravenců, zvolal jeden mravenec: "Mravenci, uchylte se do obydlí svých, aby vás nerozšlapal Šalomoun se svými vojsky, aniž to zpozorovali!" I usmál se Šalomoun vesele řeči jejich... (27:16-8)“⁹⁴ Promluva mravence, který se obrací na jiné mravence naznačuje, že se nejedná o fenomén postihující pouze tohoto jednotlivce, ale celou mravenčí kolonii a pravděpodobně také celý mravenčí druh. Docent Lubomír Vašina uvádí, že mravenci spolu komunikují nejen pomocí třiceti různých chemických signálů, ale také skrze

---

⁹⁰ V souladu s překladem Ivana Hrbka v této části používám termín „řeč“, ač jsem si vědoma toho, že má v evropské filozofické tradici svá významová specifika. Z důvodu omezeného prostoru se však této problematice nebudu blíže věnovat, ačkoliv bezpochyby stojí za podrobnější zkoumání.

⁹¹ *Korán*, s. 263.

⁹² TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 179.

⁹³ VAŠINA, Lubomír. Komunikace na subhumánní rovině. *Lidská komunikace v normě a patologii*, 2013, s. 58

⁹⁴ *Korán*, s. 263.

propracovanou soustavu posunků: „Například vztyčení na předních končetinách a kývavý pohyb hlavové části ve vertikálním směru znamená »cizí pach«. Kývavý vertikální pohyb zadečku je výzvou do boje. Čelní dotykový kontakt mravenců a »nahrbení se« signalizuje poplach atd.“⁹⁵

2.3.4 Zvířata a vědomosti

Výše zmíněná súra Mravenci také vypráví příběh o proroku Šalamounovi a dudekovi, který se měl dostavit na shromáždění Šalamounovy armády složené nejen z lidí, ale také džinnů a ptáků. Šalamoun dal svolat své vojsko k přehlídce, ale dudek se nedostavil. Král Šalamoun se podivil tomu, že dudek chybí. Ten však zanedlouho přiletěl a zvolal:

„Zjistil jsem něco, co ty sám dosud nevíš, a přicházím k tobě ze Sábý se zvěstí jistou: shledal jsem, že nad ní žena vládne, jež byla obdařena věcmi všemi a trůnu mohutného je majitelkou; a shledal jsem, že ona i lid její se slunci místo Bohu klaní; Satan pak okrášlil pro ně jejich počínání a svedl je z cesty pravé, takže nejsou vedeni správně a Bohu se neklaní, jenž tajemství nebes i země odkrývá a dobře zná, co skrýváte i co dáváte najevo veřejně, a Bůh - není božstva kromě Něho - je trůnu nesmírného Pánem!" I pravil Šalomoun: "Uvidíme, zda pravdu mluvil či zda z prolhaných jsi jen. Odleť s tímto dopisem mým a shoď jim jej, potom se stranou drž a vyčkávej, co v odpověď učiní!" (27:22-8)⁹⁶

Na této krátké pasáži se ukazuje několik věcí. Za prvé je pozoruhodné, že dudek má znalosti o okolním světě větší nejen než prostý člověk, ale dokonce i než Šalamoun, který je vyvoleným Božím prorokem s velikým věděním.⁹⁷ Ten do té doby neměl tušení, že říše královny ze Sábý existuje, ač se pravděpodobně rozkládala také na Arabském poloostrově, konkrétně v Jemenu.⁹⁸ Dudek má také ponětí o tom, čeho si král Šalamoun je nebo není vědom, viz „zjistil jsem něco, co ty sám dosud nevíš.“ Dalším zajímavým úkazem je, že

---

⁹⁵ VAŠINA, Lubomír. Komunikace na subhumánní rovině. *Lidská komunikace v normě a patologii*, 2013, s. 60. a 61.

⁹⁶ *Korán*, s. 264.

⁹⁷ *Korán*, 21:79, s. 244

⁹⁸ RICKS, Stephen D. Sheba, Queen of. In FREEDMAN, David Noel (ed.). *The Anchor Bible Dictionary*. Vol. V: O-Sh. New York: Doubleday, 1992, s. 1170.

dudek nejenže ví, že tamní lidé uctívají Slunce místo Boha, ale také to, že je to špatnost. Navíc taková, jejíž okrášení je dílem Satana. Dudek si tedy uvědomuje také metafyzické síly, které mají vliv na lidské jednání, neboť Satan je v islámu lidským bytostem nepřítelem, jak o tom mluví i Korán.⁹⁹ Dále dudek tvrdí, že královna ze Sáby má mocný trůn. To poukazuje na to, že se orientuje i v lidských záležitostech a poměrech, neboť je schopný posoudit rozsah královniny moci.

Již zmíněný příběh mravence nám také poskytuje vhled do otázky zvířecích vědomostí. Když zástupce mravenčí kolonie zvolá ke svým druhům: „Mravenci, uchylte se do obydlí svých, aby vás nerozšlapal Šalomoun se svými vojsky, aniž to zpozorovali! (27:18),“¹⁰⁰ ukazuje se na této jeho promluvě několik věcí. Za prvé tento mravenec ví, že armáda, která se blíží, je právě Šalamounova, neboť ji takto specifikuje. Dále také předvídá, čeho si jsou asi Šalamoun a jeho vojsko vědomi, protože říká, že si mravenčí kolonie nemusí při svém pochodu povšimnout. Za třetí si je vědom nebezpečí, které pochodující armáda představuje pro jeho mravenčí kolonii a neváhá své druhy varovat.

Na těchto příbězích dudka a mravence se ukazuje, že o zvířatech, tak jak jsou popsána v Koránu, lze jen těžko říct, že by byla hloupými tvory, jak by je někteří myslitelé rádi označili. Koránská zvířata jsou obdařena přehledem a vědomostmi, které předčí i znalosti proroků. Jak přesně zvířata poznávají svět však zůstává otázkou. V islámském myšlení tento problém není rozpracován tak důkladně jako v tradici evropské. Je tomu tak snad proto, že islámské myšlení předpokládá, že Bůh zvířata obdařuje vědomostmi, ačkoliv lidské bytosti nevědí jak. Nabízí se zde však možnost vnuknutí, kterou přiblížím v následující části.

2.3.5 Boží vnuknutí

Vnuknutí nebo též inspirace (*wahy*) je vedle přímé řeči a seslání zjevení prostřednictvím archanděla Gabriela jedním ze tří způsobů, jakými Bůh v Koránu s lidmi komunikuje. Obvykle se tento termín užívá ve spojení s proroky, kterým Bůh prostřednictvím vnuknutí dává vedení.¹⁰¹ V sůře Kořist jsou příjemci Božího vnuknutí také andělé: „A hle, Pán tvůj

---

⁹⁹ Viz např. 2:168.

¹⁰⁰ *Korán*, s. 263.

¹⁰¹ Viz např. 4:163.

vnukl andělům: „Jsem s vámi, podpořte tedy ty, kdož uvěřili! (8:12)“¹⁰² V šestnácté súře však recipují Boží vnuknutí také včely, podle kterých tato kapitola Koránu dostala své jméno: „Pán tvůj pak vnukl včelám: "Zříd'te si příbytky své v horách, ve stromech i v tom, co lidé si postaví! (16:68)“¹⁰³ Někteří učenci uvádějí, že wahy představuje to, co Bůh stvoří v něčím srdci znenadání a bez zjevného důvodu. Wahy také není považováno za záležitost pouze včel, nýbrž všech zvířat.¹⁰⁴ Alma Giese dokonce uvádí existenci okrajových názorů, že vnuknutí, které dostaly včely, zahrnovalo také zjevení, které včelímu společenství delegoval (včelí) prorok.¹⁰⁵ Ač toto mínění nemá oporu v mainstreamovém islámu, dále slouží jako důkaz, že, ať už se řadí ke kterémukoli proudu, muslimští myslitelé se shodují, že Boží vnuknutí rozhodně není záležitostí pouze lidských bytostí.

2.3.6 Vzkříšení

Odkaz na vzkříšení všech lidí i zvířat (*dabba*) se v Koránu nachází na dvou místech. Prvním z nich je verš z již zmíněné súry Dobytek: „Není zvířete pozemského ani ptáka na křídlech létajícího, aby netvořili společenství podobné vašim. A nezanedbali jsme v Písmu ničeho; a nakonec u Pána svého *budete shromážděni*. (6:38)“¹⁰⁶ Druhým takovým místem je pasáž ze súry Svinutí: „Až slunce bude svinuto, až hvězdy pohasnou, až hory se z místa pohnou, až březí velbloudice bude zanedbána a *divoká zvířata shromážděna*, ... (81:1-5)“¹⁰⁷ V arabštině je v obou případech myšlenka shromáždění vyjádřena slovem *hašara*, které často odkazuje na shromáždění v Soudný den, kterému se také přezdívá *jaum al-hašr* neboli Den shromáždění.¹⁰⁸ Z lidského hlediska slouží vzkříšení na Soudný den především k zúčtování za skutky, které byly lidmi vykonány na tomto světě, jejichž následkem má být buď odměna nebo potrestání. Ovšem zúčtování spojené se zodpovědností za vlastní jednání se netýká

---

¹⁰² Korán, s. 485.

¹⁰³ Korán, s. 297.

¹⁰⁴ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 195.

¹⁰⁵ GIESE, Alma. Betrachtungen zur Seele der Tiere im islamischen Mittelalter. *Die Seele der Tiere*, s. 121.

¹⁰⁶ Korán, s. 424.

¹⁰⁷ Korán, s. 118.

¹⁰⁸ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 196.

všech lidí, neboť děti, které zemřely v prepubertálním věku, nebo nesvéprávní dospělí z něj tvoří výjimku.

V případech shromáždění zvířat učenci někdy uvádějí, že se toto shromáždění týká pouze jejich usmrcení na konci dějin. Většinou se však verše o *hašru* zvířat interpretují tak, že se jedná i o jejich vzkříšení na Soudný den.¹⁰⁹ Převážná část islámských učenců se domnívá, že zvířata stejně jako děti a nesvéprávní nejsou vázána odpovědností, nejsou *mukallať*. Všichni čtyři exegeti (at-Tabarí, al-Kurtubí, ibn Kathír i al-Rází) se shodují, že ne-lidská zvířata budou vzkříšena a souzena, ač toto souzení bude mít mírnější povahu než to, které se bude týkat lidských bytostí.¹¹⁰ Všichni čtyři se také shodují, že zvířata budou souzena za účelem obdržení odměny či trestu. Vychází přitom z hadísu vyprávěném Abú Hurajrou, ve kterém Prorok Muhammad řekl, že na Soudný den bude Boží spravedlnost tak velká, že i bezrohá ovce bude vyrovnána s ovci s rohy (pravděpodobně proto, že ona druhá ublížila té první).¹¹¹

V jiném hadísu Prorok nabádá věřící, aby se dobře starali o své ovce a modlili se v jejich blízkosti, protože jsou jedněmi ze zvířat ráje.¹¹² To vedlo učence k otázce, zda zvířata po zúčtování přijdou do ráje nebo do pekla. Ti, kteří si na tuto otázku odpovídají kladně, však často uvádějí, že pokud budou zvířata v ráji, pak to bude pro blízkost, jakou k nim cítili lidé, ale ne pro jejich vlastní skutky. Středověký islámský myslitel Abú Hajján al-Andalusí se však z tohoto proudu vymyká a naznačuje, že všechna zvířata budou po smrti žít věčně v pekle či ráji.¹¹³

2.4 Rovnost mezi lidmi a zvířaty

Islámská tradice počítá s několika body, ve kterých jsou si lidé se zvířaty rovni. Je jimi především víra v to, že jak lidé, tak zvířata jsou Božími stvořeními závislými na Bohu. Dále

---

¹⁰⁹ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 197.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 199.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 250.

jsou lidské i zvířecí bytosti předmětem Boží pozornosti a nejsou Bohu lhostejné. V neposlední řadě o obou druhích Bůh v Koránu říká, že jsou jeho znameními.

2.4.1 Boží stvoření

V súře pojmenované po proroku Húdu se píše: „A není na světě zvířete (*dabba*) jediného, jehož obživa by od Boha nezávisela; a On zná spočinutí jeho i složení jeho a to vše je v Knize zjevné zapsáno. (11:6)“¹¹⁴ Ač Hrbek slovo *dabba* překládá jako zvíře, v Koránu bývá používáno jako označení pro lidi i zvířata.¹¹⁵ Obě stvoření jsou tak zde stavěna na roveň a považována za členy jedné skupiny živých bytostí, jejíž obživu jim zaručuje jedině Bůh. Tuto myšlenku ilustruje také následující verš: „Kolik je zvířat (*dabba*), jež neopatřují si obživu (*rizq*) svou, ale Bůh jim ji uštědřuje stejně jako vám – a On slyšící je i vševědoucí. (29:60)“¹¹⁶ Všechna *dabba* jsou tak zaopatřována tím, co jim Bůh ze své milosti předurčí jako prostředek pro jejich živobytí. Ani jedno stvoření dle islámu nedokáže přežít nebo vykonat jakýkoliv skutek, aniž by k tomu Bůh svolil.

Dalším společným znakem lidí a zvířat v otázce jejich stvoření je fakt, že obě skupiny byly Bohem stvořeny z hlíny. Tuto podobnost sdílí islámská tradice také se dvěma dalšími abrahámovskými náboženstvími, tedy s judaismem a křesťanstvím.¹¹⁷

2.4.2 Předmětem Boží pozornosti

Ve výše zmíněném verši ze súry Húd se také ukazuje, že jako Boží stvoření mají lidé a zvířata nejen podíl na Boží milosti, ale také na Boží pozornosti: „A není na světě zvířete jediného, jehož obživa by od Boha nezávisela; a On zná spočinutí jeho i složení jeho a to vše je v Knize zjevné zapsáno. (11:6)“¹¹⁸ Dále v této súře se prorok Húd obrací na svůj lid se slovy: „Já na Boha spoléhám, Pána svého i vašeho; a není zvířete jediného, aby je nedržel

---

¹¹⁴ Korán, s. 308.

¹¹⁵ TLILI, Sarra, 2010. The Meaning of the Qur'anic Word 'dābba': 'Animals' or 'Nonhuman Animals'? *Journal of Qur'anic Studies*. [Edinburgh University Press, Centre for Islamic Studies at SOAS], 12, 167. s. 183.

¹¹⁶ Korán, s. 365.

¹¹⁷ Viz Genesis 2:7 a 2:19 a Korán 15:26.

¹¹⁸ Korán, s. 308.

za kštici jeho. A Pán můj věru po stezce přímé kráčí. (11:56)¹¹⁹ Oba tyto verše odkazují na Boží vševědoucnost zahrnující i znalosti o každém lidském i zvířecím jedinci. Podobný koncept je znázorněn i v již uvedené pasáži ze súry Dobytek: „Není zvířete pozemského ani ptáka na křídlech létajícího, aby netvořili společenství podobné vašim. *A nezanedbali jsme v Písmu ničeho*; a nakonec u Pána svého budete shromážděni. (6:38)¹²⁰ Učenci se shodují, že Písmem je zde míněna Kniha osudu, ve které bylo zapsáno veškeré světové dění ještě před stvořením světa. Bohu je známé vše, co se jeho stvoření týká, od každého skutku, který vykoná, přes jeho vnitřní i vnější složení, pocit a myšlenku až po čas jeho smrti a jeho osud v příštím životě. Ač tento fakt bývá v islámském diskurzu často uváděn ve vztahu k lidem, ve vztahu k životům zvířat na něj takový důraz kladen nebývá. Z uvedených veršů je však zřejmé, že život každého jednotlivého člověka i zvířete Bohu není lhostejný, neboť si zaslouží být zmíněn v Písmu, kterému dal Bůh vzniknout ještě před stvořením samotných jednotlivců, o kterých pojednává.

2.4.3 Boží znamení

Bůh v Koránu často odkazuje na nejrůznější přírodní úkazy jako například déšť nebo střídání dne a noci a nabádá lidi, aby nad těmito jevy rozjímali, neboť jsou v nich znamení Boží moci, moudrosti a pravdy. Kromě přírodních fenoménů však Korán jako prostředky k reflektování označuje také lidské bytosti (22:5 a 86:5) a několik zvířecích druhů. V súře Zahalující jsou jimi velbloudi (88:17), v súře Včely pak dobytek (16:66), včely (16:68-9) a také ptáci (16:79), kteří jsou zmíněni i v súře Království (67:19). Z děl středověkých i moderních exegetů je patrné, že v islámském myšlení se těmito tématům dostalo mnoho pozornosti. Učenci často poukazují na paradox, který je vlastní všemu stvoření (například u velblouda s přirozeně krotkou povahou ale obrovskou silou nebo u včely, která jednou částí těla produkuje med, zatímco druhou píchá), který má v lidech vyvolávat obdiv k Boží moci. Kromě paradoxu je častým námětem diskuzí také požehnání, jaké ve stvoření lidí i zvířat leží. Při reflektování Božích znamení, ke kterému jsou lidé vybízeni, v nich podle učenců má vzniknout pocit vděčnosti.¹²¹

---

¹¹⁹ Korán, s. 313.

¹²⁰ Korán, s. 424.

¹²¹ TLILLI, Sarra. *Animals in the Qur'an* [online], s. 153-4.

2.5 Shrnutí

V této části práce jsem kromě nejautoritativnějších pramenů islámského vědění, jakými je Korán a sunna, nastínila také proces koránské exegeze neboli *tafsíru*. Dále jsem se snažila ukázat, že ačkoliv koránské verše hovoří o několika konceptech, jež se zdají být důkazem pro lidskou nadřazenost, žádný z nich při podrobné analýze nesplňuje požadavky pro to, aby mohl být brán za závažný důkaz vyššího statusu lidských bytostí oproti zvířatům.

Uzpůsobení zvířat lidským potřebám tak, jak jej popisuje Korán, neukazuje na lidskou nadřazenost nad všemi ne-lidskými tvory, protože se verše, které o něm hovoří, týkají pouze dobytka. Bůh různé okolnosti jako přírodní síly nebo životní prostředí přizpůsobuje nejrozličnějším stvořením, ne pouze lidem. Učenci se taky shodují, že když Bůh v Koránu zmiňuje, že něco uzpůsobil pro lidskou potřebu, mají tyto zmínky sloužit k tomu, aby byli lidé svému Stvořiteli vděční, protože On je ten, komu náleží všechna moc. Tyto zmínky v Koránu nejsou proto, aby dokazovaly *lidskou sílu*.

V Koránu nenajdeme ani koncept člověka jako vládce na zemi, jak jej popisuje Bible. Historická a lingvistická analýza slova *chalífa*, které bývá někdy překládáno jako vládce nebo náměstek, ukázala, že slovo chalífa v době zjevení znamenalo „pokračovatel,“ pravděpodobně tedy pokračovatel po předchozím stvoření, které zemi obývalo před ním.

Přeměna lidí na zvířata popsána především v sůře Rozpoznání je označena jako trest ne proto, že by šlo o změnu statusu od lepšího k horšímu, ale pravděpodobněji spíše z toho důvodu, že proměněným lidem musela způsobit psychické trauma.

Korán hovoří o mnoha podobnostech mezi lidmi a zvířaty. Mezi ně patří mimo jiné to, že zvířata mají také náboženské cítění, ovládají řeč, jsou inteligentní, tvoří společenství podobná lidským, dostávají od Boha vnuknutí a také si projdou vzkříšením.

V několika rovinách jsou v Koránu lidé a zvířata také stavěna na roveň. Obě skupiny jsou Božími stvořeními, která závisí pouze na svém Stvořiteli. Všechna jsou také předmětem Boží pozornosti. Bůh se nezdráhá použít v Koránu jakéhokoliv tvora jako příklad a skutky každého člověka i zvířete byly zapsány v Knize osudu dávno před tím, než byl tento jednotlivec stvořen. Jak lidé, tak i zvířata jsou znameními Boží milosti, moudrosti a moci.

Závěr

V této práci jsem se pokusila nastínit, jak je život zvířat promyšlen v kanonickém filozofickém diskurzu a ve třech světových monoteistických náboženstvích. Při svém zkoumání jsem došla k následujícím poznatkům.

Zvířata byla málokdy promyšlena sama o sobě, jako specifický způsob bytí, který je hodný pozornosti nezávisle na postoji, jaký k němu zaujímá člověk. Místo toho myslitelé operovali s koncepcemi zvířat spíše proto, aby jejich pomocí definovali, co to znamená být člověkem. Ze zvířecí podstaty se tak v evropském myšlení stalo spíše označení pro vše, čím člověk nesměl být. V budování protikladného modelu člověka se zašlo tak daleko, že byla opomenuta různorodost zvířecí říše, pro kterou se ujalo zjednodušující označení „zvíře“ v jednotném čísle. Mezi člověkem a rozmanitými druhy zvířat však existují mnohá dělítka, ne jen jedno jediné. Co je však ještě důležitější, existuje mezi nimi také nepřeborné množství podobností, kterým ovšem nikdy nebyla věnována taková pozornost jako rozdílům.

Zjistila jsem také, že islám má s židovsko-křesťanskou tradicí v otázkách zvířat mnoho společného. S judaismem sdílí důraz kladený na správné zacházení se zvířaty, tak jak jej popisuje Bůh. V obou náboženstvích jsou předpisy týkající se péče o zvířata brány velmi vážně. S křesťanstvím má islám společnou především nauku o vzkříšení lidských i zvířecích bytostí. Všechna tři náboženství pak operují s tezí, že zvířata jsou stejně jako člověk především Božími stvořeními, kterým dal jejich Stvořitel vzniknout z hlíny.

Kromě těchto podobností má však islámská tradice ve srovnání se zbylými dvěma monoteistickými náboženstvími svá specifika. Nepočítá s koncepcí člověka jako vládce nad zvířaty nebo přírodou. Zároveň v islámu nefiguruje ani příběh, ve kterém Adam pojmenovává zvířata, jak jej vypráví Bible. Zvířata jsou v Koránu popsána jako bystrá, nábožensky cítící stvoření, která nejenže ovládají vlastní druh řeči či komunikace, ale především *mají, co říct*.¹²² Koránské verše o zvířatech neslouží jen jako pozadí, na němž by se ukazoval privilegovaný status lidí. Dozvídáme se z nich, že zvířata jsou lidem v mnohém podobná, rovná a v určitých aspektech je dokonce předčí a lidé by se od nich mohli mnohé přiučit. Jejich životy jsou hodnotné samy o sobě, neboť jsou vykreslována jako zbožní věřící,

---

¹²² O problematičnosti termínu „řeč“ jsem se již zmínila na straně 36.

kteří jednají v souladu s Boží vůlí. Právě prvek víry a zbožnosti projevované podřízením se Boží vůli je tím, co Bůh v Koránu označuje za kritérium spokojenosti se Svým stvořením. Pohled, který na problematiku vztahu člověka a zvířat přináší islám, tak není antropocentrický, ale spíše teocentrický, s Bohem jako středobodem všeho, včetně vztahu mezi lidmi a zvířaty.

Seznam použitých informačních zdrojů

AL-QĀDĪ, Wadād, 1988. The Term "Khalīfa" in Early Exegetical Literature. *Die Welt des Islams*. Brill, **28**(1/4), 392. ISSN 00432539. Dostupné z: doi:10.2307/1571186

AUGUSTINE, Saint, 1966. *The Catholic and Manichaeon Ways of Life: The Fathers of the Church, a New Translation*. Washington, D.C: Catholic University of America Press. ISBN 9780813211565. Dostupné také z: <https://search.ebscohost.com/login>

BAKER, John Austin, MONTEFIORE, Hugh, ed., 1975. Biblical Attitudes to Nature. *Man and Nature*. London: Collins, s. 87-109. ISBN 9780002155243.

BURGATOVÁ, Florence a Olga SMOLOVÁ, 2018. *Svoboda a neklid zvířecího života* [online]. Praha: Nakladatelství Karolinum [cit. 2022-02-08]. ISBN ISBN 978-80-246-4060-3. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/knihy/257544/svoboda-a-neklid-zvireciho-zivota/>

DENNY, Frederick Mathewson, 1975. The Meaning of "Ummah" in the Qur'ān. *History of Religions*. University of Chicago Press, **15**(1), 34. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/1061854>

DERRIDA, Jacques a Élisabeth ROUDINESCO, 2003. *Co přinese zítřek?: dialog*. Přeložil Josef FULKA. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0542-2.

DERRIDA, Jacques a David WILLS, MALLET, Marie-Luise, ed., 2008. *The Animal That Therefore I Am* [online]. Fordham University Press [cit. 2022-02-08]. ISBN 978-0-8232-2791-4. Dostupné z: <https://grattoncourses.files.wordpress.com/2016/12/the-animal-that-therefore-i-am-jacques-derrida-ed-marie-louis-mallet-tr-david-wills.pdf>

DESCARTES, René, 2002. *Vášeň duše*. Praha: Mladá fronta. Myšlenky (Mladá fronta). ISBN 80-204-0963-7.

FOLTZ, R., 2014. *Animals in Islamic Tradition and Muslim Cultures*. Oneworld Publications. ISBN 9781780746661. Dostupné také z: <https://books.google.cz/books?id=8By9DwAAQBAJ>

FREEDMAN, David Noel, 1992. *The Anchor Bible dictionary*. New York: Doubleday. ISBN 0385193513.

GIESE, Alma, ed., 2001. Betrachtungen zur Seele der Tiere im islamischen Mittelalter. NIEWÖHNER, Friedrich a Jean LOUP-SEBAN. *Die Seele der Tiere*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, s. 112-121. ISBN 3447044756.

HAQUE, Nadeem a Al-Hafiz Basheer Ahmad MASRI, 2011. The Principles of Animal Advocacy in Islam: Four Integrated Ecognitions. *Society and Animals*. **19**(3), 279-290. ISSN 1063-1119. Dostupné z: doi:10.1163/156853011X578938

IBN MANZUR, c2022. Lisan al-'arab: dh-1-l. In: *The Arabic Lexicon* [online]. Ikram Hawramani [cit. 2022-04-12]. Dostupné z: <http://arabiclexicon.hawramani.com>

KHALIFA, Rashad, c2002-2022. *Masjid Tucson.org* [online]. Tucson, USA: Masjid Tucson [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://www.masjiduntucson.org/quran/noframes/ch2.html>

- LINZEY, Andrew, 1995. *Animal Theology*. Chicago: University of Illinois Press. ISBN 978-0252064678.
- LINZEY, Andrew, 2018. *Teologie zvířat*. Přeložil Jan M. HELLER, přeložil Jan ZÁMEČNÍK. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton. ISBN 978-80-7553-487-3.
- LOVEJOY, Arthur O., c1936 a 1964. *The Great Chain of Being: A Study of the History of an Idea*. Twenty-second printing. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press. ISBN 0-674-36153-9.
- MASRI, B.A. a Islamic Foundation (Great BRITAIN), 2007. *Animal Welfare in Islam*. Islamic Foundation. ISBN 9780860375951. Dostupné také z: <https://books.google.cz/books?id=97NAAQAIAAJ>
- PARET, Rudi, 1970. Signification coranique de Halifa et d'autres derives de la racine Halafa. *Studia Islamica*. **31**(31), 213-215. ISSN 05855292. Dostupné z: doi:10.2307/1595074
- PASSMORE, John, 1975. The Treatment of Animals. *Journal of the History of Ideas*. University of Pennsylvania Press, **36**(2), 195. Dostupné z: doi:10.2307/2708924
- PAVLINCOVÁ, Helena, 1994. *Slovník: Judaismus : Křesťanství : Islám*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0440-6.
- ŘEHÁKOVÁ, BLANKA, 2001. Determinanty vztahu k ochraně životního prostředí / Determinants in the Relationship to the Protection of the Environment. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*. Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, **37**(4), 479. ISSN 00380288. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/41131660>
- SCHOCHET, Elijah Judah, 1984. *Animal Life in Jewish Tradition: Attitudes and Relationships*. New York: Ktav Publishing House. ISBN 978-0881250190.
- STEPPAT, Fritz, 1989. God's Deputy: Materials on Islam's Image of Man: Materials on Islam's Image of Man. *Arabica*. Brill, **36**(2), 163. ISSN 05705398. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/4056794>
- TLILI, Sarra, 2010. The Meaning of the Qur'anic Word 'dābba': 'Animals' or 'Nonhuman Animals'? *Journal of Qur'anic Studies*. [Edinburgh University Press, Centre for Islamic Studies at SOAS], **12**, 167. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/25831169>
- TLILLI, Sarra, 2012. *Animals in the Qur'an* [online]. New York (USA): Cambridge University Press, 279 s. [cit. 2021-12-14]. ISBN 9781139152204. Dostupné z: <https://doi.org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1017/CBO9781139152204>
- WALDAU, PAUL., PATTON, Kimberley C., 2006. *A communion of subjects: animals in religion, science, and ethics: animals in religion, science, and ethics* [online]. [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: <http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=908426>
- WHITE, Lynn, 1967. The Historical Roots of Our Ecologic Crisis. *Science*. **155**(3767), 1203-1207. ISSN 0036-8075. Dostupné z: doi:10.1126/science.155.3767.1203
- Korán*, 2012. Přeložil Ivan HRBEK. [Praha]: Československý spisovatel. ISBN 978-80-7459-080-1.

Tanzil Quran Navigator: English - Saheeh International, 2007. *Tanzil.net* [online]. Tanzil [cit. 2021-12-14]. Dostupné z: <https://tanzil.net/#trans/en.sahih/1:1>

Tanzil Quran Navigator: Czech: Nykl, 2007. *Tanzil.net* [online]. Tanzil [cit. 2021-10-04]. Dostupné z: <https://tanzil.net/#trans/cs.nykl/2:30>

Bible: český studijní překlad, 2016. Čtvrté souborné vydání (třetí vydání bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Karel DŘÍZAL, přeložil Jiří HEDÁNEK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS. ISBN 978-80-87904-57-2.